

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Sociální a vzdělávací programy v domovech pro matky s
dětmi v tísní**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PaedDr. Lenka Rogožanová

Vypracovala:
Agata Havlíková

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Sociální a vzdělávací programy v domovech pro matky s dětmi v tísní“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 31. 3. 2009

.....
Agata Havlíková

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Lence Rogožanové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi i dětem za morální podporu, a tchyni i Iris za pomoc při korektuře mé diplomové práce.

Rovněž děkuji za spolupráci vedoucím a sociálním pracovnícím domovů pro matky s dětmi v tísni za ochotu ke spolupráci a poskytnuté informace.

Agata Havlíková

OBSAH

Úvod	2
1. Historie charity	4
1. 1 Průkopníci charitativní práce	5
1. 2 Charita na Moravě	7
2. Sociální příčiny a možnosti jejich řešení	10
2. 1 Složitě životní okolnosti	26
2. 2 Podíl menšin	30
2. 3 Patologie	35
2. 4 Poslání ženy a výkon mateřství	39
3. Možnosti sekundární prevence	44
3. 1 Azyl	45
3. 2 Programy	52
3. 3 Zařazení do společnosti	55
4. Výzkum v zařízeních	57
4. 1 Výzkumné otázky, metody a formy zpracování	58
4. 2 Vztah matka – dítě v domově	64
4. 3 Péče o tělo, duši, ducha	66
4. 4 Závěry z výzkumu	68
Závěr	74
Resumé	76
Anotace	77
Seznam použité literatury	78
Seznam příloh	80

Úvod

Jedním z problémů současné společnosti je otázka evoluce, respektive involuce rodiny, jako jedné z nejvýznamnějších společenských institucí, a zároveň nejdůležitější sociální skupiny. Tento fakt koresponduje s fenoménem „krize rodiny“. Aktuálním statistickým pojmem není rodina, ale domácnost, což poukazuje na velkou a zásadní transformaci této instituce. Je to důsledek celosvětových trendů (globalizace) a zvrátů ve vývoji civilizace.

V dnešní společnosti začíná převažovat procento dětí narozených svobodným matkám a procento dětí vychovaných náhradní rodinou.

Děti jsou naší budoucností. Důležitý pro lidstvo je dobrý základ. Tím základem je rozhodně vztah matka – dítě pro zvládnutí dalšího života člověka v dnešním světě plným civilizačních problémů. Důsledky globalizace jsou již viditelným a nevyhnutelným jevem. Život dalších generací lidstva na Zemi bude čím dál tím obtížnější. Proto je nutné, aby lidské bytosti byly celkově zdravé.

V dnešní době jsou časté případy, kdy se svobodné matky octnou v tísní a nedostane se jim pomoci ani od příbuzných, ani od společnosti. Občas se odhodlají ke krutým činům, které jsou mnohdy medializované. Například novorozenci pohození v popelnicích či igelitových pytlích jsou snad novým fenoménem. Proč vyhazovat nový život do popelnice? Dnes se nabízí baby boxy, možnosti adopce nebo pobyt v domovech pro matky s dětmi v tísní. Poslední uvedená možnost je i tématem mé diplomové práce.

K výběru tohoto tématu mne vedla jednak určitá návaznost na moji bakalářskou práci a také, že mě vždy přitahovaly otázky po smyslu života a úloze ženy v širším významu. Zajímá mne rovněž, proč se ženy dostávají do těchto tíživých situací a jestli je možné přerušit tento »bludný kruh«, který zřejmě vychází z dřívějšího nedostačujícího sociálního zázemí rodiny.

Bylo mi umožněno nahlédnout do »zákulísí« tří organizací pro matky s dětmi v tísní, kde jsem se pokusila zjistit, jestli existuje i jiná cesta naděje pomoci této cílové skupině. Tuto cestu vidím především v hledání smyslu existence a zkvalitnění dalšího života těchto ohrožených žen s dětmi ve společnosti. Mohou tomu být nápomocné nové kurzy či programy řešící tuto složitou problematiku.

Domnívám se, že Sociální pedagogika může přispět tomuto tématu směřováním výchovy ke smyslu, což naplňuje poslání tohoto oboru.

Motto:

„Daruješ-li člověku rybu, nakrmíš ho na den. Naučíš-li ho lovit, dáš mu potravu pro celý život.“ (Čínské přísloví)

Toto přísloví vystihuje životní úkol člověka, tj. soběstačnost a nezávislost. Kdo je naučen být zodpovědný za sebe sama, rozhodně nebude zátěží pro společnost. Kdo to neumí, je vhodné ho to naučit, a tím mu pomoci ke zkvalitnění dosavadního života.

Zde jsem se dostala k jádru problému mé diplomové práce: Jak společnost pomáhá matkám s dětmi v tísní? Jak je podporován zdravý vývoj dítěte a jak účinné jsou sociální a vzdělávací programy pro matky v azylových domech?

Cílem mé práce je pomocí analýzy dostupných pramenů a poznatků z oblasti psychologie a jiných dostupných zdrojů načrtnout profil svobodné matky, její roli a nelehké postavení přes veškeré změny ve společnosti v rovině teoretické.

Jako metody zpracování své diplomové práce jsem použila explorativní metodu, tj. dotazník a volný rozhovor, abych zjistila, jak preventivní programy plní svoji funkci. Zjišťovala jsem, jsou-li klientky azylových domů vedeny cestou změny a růstu, která směřuje k sebevýchově a sebeúctě. Je tato cílová skupina podněcována výlučně k získávání praktických dovedností, nebo je obohacovaná také v duševní a duchovní rovině? Jsou tyto programy skutečně zaměřené na všestranný rozvoj osobnosti těchto žen?

1. Historie charity

Počátky charity¹ bezesporu patří do činnosti katolické církve, která čerpá z Kristova příkladu a snaží se ho následovat. Jako osnovu charitativní činnosti lze chápat podobenství o milosrdném Samaritánovi².

Domnívám se, že charakteristickou výzvou pro lidumilnou činnost je možno nalézt hlavně v Bibli³:

*„Neboť jsem měl hlad, a dali jste mi najíst,
měl jsem žízeň, a dali jste mi napít,
byl jsem cizí, a ujali jste se mě,
byl jsem nahý, a oblékli jste mě,
byl jsem nemocen, a navštívili jste mě,
byl jsem ve vězení, a přišli jste ke mně.“*

Pomoc bližním v nouzi je jedním ze základních pilířů katolické církve. Ukázkou altruistického jednání je možné nalézt již v antickém Římě, kde na pahorku Kapitol se dostávalo nezištné pomoci pronásledovaným lidem. Charitativní činnost nabyla rozmachu v 18. a 19. století v podobě filantropistického hnutí. (Kraus, 2007:42)

V rámci řeholních řádů a kongregací církev postupně zakládala dobročinné ústavy, útulky, špitály aj. Charitativní činnost těchto institucí připravila živnou půdu pro vznik novodobého sociálního postoje moderní společnosti.

Historickým, ale dodnes aktuálním příkladem milosrdné lásky, jsou mnozí světcí, jako např. sv. František, sv. Klára, sv. Anežka Česká, sv. Vincenc z Paula, ale také Matka Tereza z Kalkaty. V podkapitole 1.1 uvádím ve zkrácené formě životopisy nejznámějších světců katolické církve, kteří obětovali svůj život charitativní činnosti.

¹ Charita (latinsky caritas) milosrdná láska.

² Nový Zákon. Evangelium sv. Lukáše, kap. 10, verš 27 – 37.

³ Nový Zákon. Evangelium sv. Matouše, kap. 25, verš 35 – 36.

1.1 Průkopníci charitativní práce

K průkopníkům organizované misijní činnosti patří **sv. František z Assisi** (1181 – 1226). Pocházel z bohaté rodiny obchodníka s látkami. Matka pocházela z Francie. Své mládí prožíval v bezstarostnosti a marnotratnosti. Dnes bychom mohli Františka zařadit k tzv. „zlaté mládeži“. Miloval truvérské písně a hodlal se stát rytířem. V roce 1201 svou touhu uskutečnil. Zúčastnil se výpravy proti Perugii, ale Assisi bylo poraženo. František strávil rok v zajetí, kde trpěl vážnou chorobou. To byl jeden z impulzů, který ho přivedl ke změně dosavadního života. Četné sny a vidění z této doby ho ujistily o jeho poslání, což měl být život v chudobě a služba Ježíši Kristu. K tomuto odhodlání zřejmě přispěla jeho pouť do Říma a velké zklamání nad bohatstvím církve a chudobou lidí.

Byl zakladatelem Řádu menších bratří, Řádu chudých paní (klarisek), spolu se sv. Klárou a také tzv. „třetího řádu“ (terciářů), následovníků z celého světa, kteří mohli sloužit, aniž by opustili rodiny a běžnou práci.

František z Assisi patří mezi nejznámější a nejoblíbenější svaté. V době kdy žil, prožívala středověká církev krizi. Jeho evangelijní způsob života i jeho dílo⁴, byly tak významné pro obrození církve, že již 16. července 1228 (tj. dva roky po jeho smrti) ho svatořečil papež Řehoř IX.

Za zmínku stojí, že v roce 1233 **sv. Anežka Česká** založila špitální bratrstvo sv. Františka z Assisi-Serafinského, které se věnovalo zejména charitativní péči.

Za patrona všech charitativních společností je považován **Vincent Depaul** (1581 – 1660), původem z francouzského venkova. Organizoval ty, kteří se zabývali dobročinnou prací. V roce 1621 se stal zakladatelem kongregace Vincentinů, neboli Lazaristů a Dcer křesťanské lásky-de facto organizované moderní charity. Kněží se mohli věnovat také misijní práci.

⁴ Literární dílo Františka z Assisi je poměrně rozsáhlé na dobu, kdy většina lidí byla negramotná. Většinu tvoří dopisy psané ve stylu Listů svatých apoštolů v latině. K dalším patří tři verze řehole Řádu menších bratří, řehole klarisek, Testamentum a Píseň tvorstva (Wikipedie, otevřená encyklopedie).

Matka Tereza⁵, vlastním jménem Gonxha (Agnes) Bojaxhiu (1910 – 1997), se narodila ve Skopje, v albánské oblasti Kosovo (převaha islámu) v katolické rodině. Měla dva starší sourozence, sestru Age a bratra Lazara. Otec byl velmi vzdělaným mužem, architektem a majitelem stavební firmy. Zemřel, když bylo Agnes osm let. Její matka po otcově smrti živila rodinu prodejem vyšívaných látek.

V roce 1928 Agnes odešla do kláštera sester Panny Marie Loretánské v irském Dublinu, kde přijala jméno Tereza podle své patronky sv. Terezy z Lisieux. V roce 1929 odcestovala do Indie, kde začala učit zeměpis na dívčí misionářské škole v Kalkatě.

V roce 1946 se Matka Tereza cítila být povolána ke službě nejchudším lidem. Po čtyřech letech získala povolení k založení náboženského institutu Misionářek Lásky pro arcidiecézi Kalkata. Jejich činnost se šířila během 50 a 60 let po celé Indii. Později ve Venezuele a pak po celém světě.

V roce 1979 Matka Tereza obdržela Nobelovu cenu míru za svoji celoživotní humanitární práci. Ve svých 75 letech byla oceněna Medailí Svobody prezidenta USA.

V kinech po celém světě měl premiéru film s názvem *Matka Tereza*, což značně zvýšilo propagaci osoby Matky Terezy i její činnosti v nejchudších oblastech světa jako je Etiopie a Guatemala, taktéž i její subvence drogově závislým v New Yorku.

Matka Tereza během svého života vybízela svět k péči o chudé. Na kritiku chybějících odborných znalostí sester v oblasti péče a hygieny v zařízeních odpovídala, že „*Ne úspěch, ale víra v Boha je důležitá*“.

V letech 1980 – 1990 cestovala po celém světě, aby otvírala nové řeholní domy a přijímala sliby řeholnic své kongregace. Zemřela 5. září 1997.

Dne 19 října 2003 byla Matka Tereza v Římě prohlášena za blahoslavenou.

⁵ <http://www.iencyklopedie.cz/matka-tereza/>

1.2 Charita na Moravě⁶

Organizovaná charitativní činnost na Moravě započala v olomouckém arcibiskupství za působení arcibiskupa dr. Antonína Cyrila Stojana.

Na Svatém Kopečku u Olomouce působil od roku 1919, kaplan P. Ludvík Bláha. Jeho organizace charitativní činnosti začala rozesíláním dotazníků všem řeholním domům v tehdejší ČSR pro získání přehledu o humanitární a osvětové činnosti. Následně získané údaje zpracoval a vydal ilustrovaný spis pod názvem: „*Několik kapitol z dějin naší charity*“.

P. Bláha rozsáhle korespondoval a komunikoval se všemi katolickými ústavu hlavně na Moravě. Hodně spolupracoval s dalším nadšencem v oblasti sociální práce, P. Janem Stavělem, zakladatelem ústavu v Zašové. Mnoho přednášel a realizoval studijní cesty do ciziny. Se svolením biskupa Stojana byla charitativní činnost zařazená do veřejného působení církve, jako jedna z jejích nejdůležitějších složek.

V roce 1928 se zemské svazy charit (Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko) sdružují. V Brně bylo založeno katolickými spolky Ústředí křesťanské charity, de facto Svaz charity (centralizující orgán).

V průběhu let se stala charita velkou organizací, která spojovala v ČSR několik set sociálně-zdravotních ústavů, pečujících o potřebné, zdravé či duševně nebo tělesně postižené.

Během II. světové války byla činnost Svazu značně omezena, a to pouze na provoz ústavů.

Po válce, od května 1945 byla činnost obnovena v plném rozsahu. Charitativní stanice byly vyhledávaným útočištěm reemigrantů, navrátilců z koncentračních táborů aj.

⁶ Brožura *Arcidiecézní charita Olomouc*, Ročenka 1994, Olomouc 1994, s. 26 – 47.

V období socialismu, po roce 1948 byla značně paralyzována sociální činnost charity zrušením zákona o spolkovacím právu. Spolky se musely přeměnit na organizace, nebo se včlenit do příbuzných organizací.

V roce 1960 byly převzaty sociální ústavy správou národních výborů, čímž činnost katolické charity prakticky končí.

Po listopadu 1989 jsou aktivity charity záhy obnoveny (1990 velká amnestie presidenta republiky), protože společnost se potýká s novými fenomény, jako např. nezaměstnaností, bezdomovectvím, přistěhovalectvím, drogovou závislostí, kriminalitou aj.

Pracovníci charity si brzy uvědomují nutnost preventivních služeb. Proto vznikají poradny pro ženy, bezdomovce, protidrogová prevence a další.

Dodnes se charita aktivně rozvíjí v mnoha oblastech. Existuje mnoho nových sociálních objektů (domy pro matky s dětmi, domy na půl cesty, chráněné bydlení, resocializační zařízení a zařízení pro drogově závislé aj.), i projektů, které jsou dotované Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR.

Člověk se může ocitnout v různých životních situacích, kdy potřebuje pomoci. Mohou to být běžné životní situace, kdy člověk si z nějakých důvodů neumí či nemůže zabezpečit životní podmínky. Týká se to např. nevhodných socializačních podmínek dětí z disfunkčních rodin. Mohou to být rovněž specifické situace, tzv. náročné nebo krizové situace. Jedinec většinou není schopen sám překonat krizovou situaci. (Kraus, 2007:43) Charitativní pomoc je v těchto situacích nenahraditelná.

Ženy, které se octly v krizové situaci, mají možnost se uchýlit do azylu v domovech, kde jim bude poskytnuta kvalitní péče a také celá škála sociálních i vzdělávacích programů. Do budoucna tak ženy dostávají příležitost postavit se na vlastní nohy, být samostatné a nezávislé. Je dobře, že takových institucí je bezpočet po celé ČR.

Zde, pro přehled uvádím rozsah činnosti České katolické charity, také adresy a kontakty azylových zařízení pro matky s dětmi v tísní v Brně.

Sdružení České katolické charity (ČKCH), je dnes největší nevládní organizací v ČR a patří k ní:

1. Charita Česká republika⁷.
2. Diecézní charita Brno⁸ (Oblastní charita Blansko, Oblastní charita Břeclav, Oblastní charita Hodonín, Oblastní charita Jihlava, Oblastní charita Třebíč, Oblastní charita Znojmo, Oblastní charita Žďár nad Sázavou, Dům léčby bolesti s hospicem sv. Josefa v Rajhradě).
3. Diecézní charita České Budějovice.
4. Diecézní charita Hradec Králové.
5. Diecézní charita Litoměřice.
6. Arcidiecézní charita Olomouc.
7. Diecézní charita Ostravsko – opavská.
8. Diecézní charita Plzeň.
9. Arcidiecézní charita Praha.

⁷ <http://www.charitabrno.cz/>

⁸ V rámci evropských dotací v oblasti rozvoje měst a obcí dosáhla úspěchu Diecézní charita Brno, které byla schválena dotace 18 milionů korun pro centrum sociálních služeb Mahenka v r. 2008. Diecézní charita Brno je mezi jinými zřizovatelem *Domova sv. Markéty pro matky s dětmi v tísní*, Staňkova 47, tel: 549 210 182 – 3.

2. Sociální příčiny a možnosti jejich řešení

Sociální příčiny jsou většinou všeobecně známy. Jsou to již historicky povědomé, nepříznivé životní okolnosti, kdy ženy – matky zůstávají svobodné, opuštěné, nebo mladistvé, bez dostačujícího vzdělání a nebo kvalitního rodinného zázemí aj. To vše může být důvodem k zaujetí odmítavého postoje k dětem či očekávanému dítěti.

Podíl na tom mohou mít drogy, alkohol, duševní choroby aj. patologie. Tato rizika existovala vždy, proto je důležité o jejich výskytu vědět, preventivně a kompetentně jim předcházet, a to formou ochranných opatření klasických i alternativních, které mohou tyto nepříznivé stavy zmírnit.

Dalším závažným problémem je otázka zneužívání a týrání žen, který vytváří předpoklad pro onemocnění duše i těla. V dnešní době tento problém má snad podobu epidemie.

Existuje velká pravděpodobnost, že ženy, které byly zneužívány v dětství, budou zneužívány i v dospělosti. Ve svém vývoji byly formovány touto zkušeností, a tak obtížně rozeznávají milující lidi a láskyplné prostředí.

Naše myšlení, emoce a mozek komunikují přímo s naším imunitním, nervovým či endokrinním systémem a také s jednotlivými tělesnými orgány. Lze říci, že lidská mysl sídlí v každé buňce našeho těla.

„V dospělosti náš nervový systém funguje tak, že posiluje naše zážitky z raného dětství, pokud vědomě toto naprogramování nezměníme.“ (Northrupová, 2004:57)

Výkon rodičovské role je nesnadným úkolem, obzvláště pro ty ženy, které prožily situace uvedené výše.

„Rodičovství je nejen poslání, ale i umění, ke kterému musí být talent a dobré znalosti.“ (Rheinwaldová, 1992:7)

Mladé matky, které pochází ze sociálně slabších poměrů, a které navíc otěhotněly nechtěně, často si s dítětem nevedí rady, což je samozřejmostí vzhledem k naformovaným zkušenostem z dětství.

„Neschopnost navázat s dítětem důvěrný citový vztah má často příčinu v citové nezralosti a nevyrovnanosti matky. Bývá tomu tak u rodičů, kteří sami v dětství byli ochuzeni o citové podněty ze strany svých rodinných vychovatelů. Bývají infantilní, zaujatí jen svými problémy, s pocity křivdy a nedostatku lásky.“ (Matějček, Langmeier, 1986:311)

Rodič, který sám nezažil dostatek mateřské náklonnosti, není schopen ji poskytnout svému dítěti. Naopak, očekává, že se mu bude dostávat pozornosti od dítěte. Tyto matky mají na dítě přehnané nároky a např. pláč svého dítěte si vysvětlují jako odmítání. Matka si myslí, že dítě ji nemá rádo a je schopná s ním zacházet agresivně. Zde, se rysuje počínající deprivace dítěte.

Rovněž osamělost, eventuálně absence partnera, často problematizuje údobí spojené s mateřstvím i rodičovstvím, např. nadměrným stresem a úzkostí, což ohrožuje zdravý přístup k dítěti. K tomu se mohou vyskytnout problémy finanční či s bydlením.

Dnešní moderní, hektická doba přináší bezpočet partnerských konfliktů a násilí v rodině. Lidé na sebe nemají čas, což logicky podmiňuje komunikační⁹ problémy.

V souvislosti s komunikačními problémy a jejich řešením mne zaujal citát o etice odpovědnosti Hanse Jonase. (Kohoutek, 2007:65), který zní:

„Smluvní zodpovědnost vyplývá např. ze sňatku, přirozená zodpovědnost je kupříkladu odpovědnost rodičů vůči dětem. Naše úsilí musí směřovat k propracování teorie i praxe etiky a etické komunikace.“

⁹ Komunikací zdravou i patologickou mezi matkou a dítětem jsem se zabývala ve své bakalářské práci (2007).

Kromě komunikačních problémů a problémů uvedených výše, lze diskutovat o dalších příčinách a otázkách provázejících osudy svobodné ženy – matky v tísní.

Například ke kauzálním vlivům vnějšího prostředí, které působí na osobnost budoucí matky a její reakci na dítě, lze zařadit i hlubší souvislosti, jako např. narušená raná vazba budoucí matky a její matky (tzv. transgenerační přenos „připoutání“, tj. navázání takové vazby, jakou byla připoutána k vlastní matce), nebo duševní poranění budoucí matky v dětském věku.

Děti jsou tím nejcitlivějším „vztahovým barometrem“. Pokud vyrůstají v konfliktní rodině, může se stát, že z nich vyrostou problémová individua, neschopná později vytvořit optimální vzorec vlastní funkční rodiny. Stává se to kvůli redukované zkušenosti se vztahy v rodině.

„Rodiče opakují rodinné vzorce, které dostali jako děti, a to i přesto, že jsou tyto vzorce často disfunkční.“ (Satirová, 2005:23)

Fenomén opakování disfunkčních vzorců je jakýmsi druhem sociální dědičnosti¹⁰ (memy, archetypy), respektive závislosti na jakékoli kultuře.

„Očekávání, že bude jedinec součástí kultury, je výsledkem naší evoluce a způsoby chování, kterých se toto očekávání chopí, jsou po asimilaci tak nedílnou součástí naší osobnosti, jako vrozené instinkty u ostatních živočišných druhů.“ (Liedloffová, 2007:56)

Pokud jde o schopnost adaptování se na podmínky, které jsou nevhodné pro vlastní druh, tak je to mnohem závažnější u dětí, které vyrostly např. mezi zvířaty, než schopnost zvířat adaptovat se na lidské podmínky (viz. „vlčí děti“).

Lidé podléhají daleko více vlastním zážitkům než zvířata. Jednou upevněná kultura, třeba i ta zvířecí, je tak hluboce zakořeněná u lidského jedince, že se stává jeho přirozenou součástí.

¹⁰ Tento pojem pochází od významného sociologa z období první republiky A. I. Bláhy. (Kraus, 2008:73)

„Každý člověk by mohl, kdyby chtěl, najít ve vlastním životě příklady toho, co vede ke konfliktům i toho, co vede k jejich řešení. Ale protože jsme se nenaučili samostatně myslet, přebíráme naprogramování svých rodičů i svého okolí. To znamená, že sice žijeme ve vysoce technizovaném prostředí, základní vzory našeho myšlení ale nejsou jiné než před tisícem, dvěma tisíci i více lety.“ (Egli, 2002:38)

Výše uvedené citáty poukazují na to, jak lidský jedinec je zranitelný a citlivý na nástrahy zděděné kultury. Zážitky vštěpené v raném dětství jsou tak silné, že člověk, který si v dětství prožil „peklo“, bude se pravděpodobně s tímto problémem potýkat celý svůj život.

Domnívám se, že existuje mnoho jedinců, kteří tyto špatné vzory neopakují a silou vlastní vůle jsou schopni je přeprogramovat – vytvořit nové, kvalitnější vzorce.

„Zneužívání v dětství, incest, ztráta jednoho z rodičů či jiná traumata nejsou v žádném případě nutně v příčinném vztahu ke strádání v dospělosti. Důsledek traumatu na náš fyzický, duševní a emocionální stav je ze značné části dán tím, jak takovou událost interpretujeme a jaký význam jí přisuzujeme.“ (Northrupová, 2003:69)

Naše kulturní dědictví západní civilizace spočívá rovněž asi posledních pět tisíc let na mytologii patriarchátu. Například ženy s sebou nesou dodnes tzv. „dědičný hřích“. Toto myšlení je tak hluboce zakořeněno, že doposud se někde ženy omlouvají mužům např. za to, že jim porodily dceru a ne syna. Na tomto příkladu je zřejmé odmítnutí ženského pohlaví v naší kultuře nejen na straně mužů, ale i žen!

Omlouvají se tak snad za svoji existenci?

Zde je patrná závislost na sociálních zvyklostech, které jakoby generačně dědíme. Oprostit se od tohoto systému závislosti znamená pro ženy naučit se plnohodnotně žít v kultuře, která mnohdy neguje jejich způsob existence na světě.

Domnívám se, že plnohodnotný život ženy v kultuře není podmíněný termínem rovnoprávnost či emancipace, protože: *„Rovnoprávnosti nedosáhneme do té doby, dokud nebude žena moci být plešatá a mít pivní břicho a potom ji stále budou považovat za pohlednou.“ (Northrupová, 2003:247)*

Ženství je krásnou věcí. Je symbolem plodnosti a mateřství. Pokud nebude zdravých žen, nebude ani zdravých mužů. Lidstvo bude ohroženo.

Vzájemné působení lidí má významný vliv na zdraví. Tento vliv může být kladný nebo záporný, což záleží na duševním stavu lidí, kteří jsou účastníky těchto interakcí.

Čistě hypotetický vzato, když se lidé začnou vnímat jako energetická pole ovlivňující kvalitu svých prožitků, pak budou automaticky posilovat své zdraví. Naše představy nás významně ovlivňují a dokonce formují. Mnoho těchto představ jsme zdědili od svých rodičů nebo je získali výchovou.

Vědecké studie epidemiologa Dr. Leonarda Sagana prokázaly, že třídní původ, schopnosti jedince, výchova a vzdělání a také soudržnost rodiny i obce patří ke klíčovým faktorům, které ovlivňují kvalitu zdraví a hlavně délku našeho života.

„Jako nejdůležitější faktory mající každodenní vliv na naše zdraví se ukázaly naděje, sebedůvěra a vzdělání, a to bez ohledu na náš rodinný původ a předchozí zdravotní stav.“ (Northrupová, 2004:56)

Northrupová (2004:59) také tvrdí, že *„... ženy mají schopnost získávat poznatky současně tělem i mozem proto, že jejich mozek funguje tak, že informace v obou hemisférách i v těle jim je při komunikaci snadno dostupná.“*

Lze zde podotknout, že i celkové zdraví žen, tj. somatopsychospirituální je možné posílit obrácením pozornosti na tělo fyzické, které je skvělým barometrem toho, jak žijí a jak se o sebe starají. Na fyzické tělo je možné rovněž nahlížet jako na projev duchovní energie.

„Schopnost pohnout světem se nachází v podvědomí.“ (William James).

Existuje věda psychoneuroimunologie, která se zaměřuje na spojení mysl versus tělo. Tato věda se snaží objasnit, jak mysl ovlivňuje naše těla.

Výzkumy z této oblasti poukazují na to, že hormonální a neurologická pohoda, ke které dochází v těle (a také elektromagnetická pole uvnitř těla a v jeho bezprostředním okolí), tvoří základní spojnicí mezi konkrétním kulturním traumatem čili psychologickými, emočními a jinými problémy, což se také později projevuje ve fyzické formě. V podstatě je to obecně známý fakt jak v lidovém léčitelství, tak dnes v oblasti psychologie zdraví.

„Ve zdravém těle zdravý duch“, říká lidová moudrost.

Pozitivní potenciál je v každém z nás, ale často o tom nevíme. Proto si myslím, že by bylo velmi přínosné probouzet tyto uzdravující energie skrze terapeutické kurzy, které by mohly také pomoci ženám v domovech.

Domnívám se, že rady typu: buď na sebe milá, měj se ráda, buď k sobě laskavá, pečuj o sebe, ptej se sama sebe, co potřebuješ, říkej ne na to, co nechceš, aj., žádné ženě neuškodí, spíše naopak povzbudí ženu k životu a také pomohou navrátit ztracené sebevědomí.

Pokud jde o nebezpečí, která existují pouze ve formě možností, nemusí se nikdy uskutečnit. Jde o odvážný krok na cestě k poznání a lepšímu vypořádání se s případným krizovým stavem. Je to velmi individuální. Někdo potřebuje pomoci a někdo ne. Krizové situace sami dobře zvládají pouze silní jedinci.

Rizikové faktory nejsou zřejmě pouhým důsledkem příčinných vlivů vnějšího prostředí, kde hraje podstatnou roli raná vazba či duševní poranění ženy – matky v dětství, jak jsem již dříve podotkla. Velmi podstatné však je i to, co se odehrává v prenatálním stadiu každého těhotenství.

Dnes je všeobecně známou věcí, že dítě není žádnou „nepopsanou deskou“ (blank slaters), kterou popíše prostředí, což ostatně mylně tvrdilo v minulosti mnoho psychologů a psychiatrů¹¹. Dnes víme, že:

„Vzájemný vztah dítěte a rodičů (bonding), zvláště k matce, podle posledních studií nastává od chvíle početí. Odborníci tvrdí, že existuje vědomí buněk, vědomí celého procesu výhry spermatu a výběr vajíčka. A od toho momentu začíná komplexním a z větší části stále mysteriózním procesem, vývoj lidské bytosti. Tento vývoj myslí a těla je souhrou genetických kódů a vlivů okolí. Zvláště důležité je matčino fyzické a duševní zdraví.“ (Rheinwaldová, 1993:15)

Dlouhodobé studie doc. Matějčka a jeho kolegů potvrzují vznik patologických poruch, jako je alkoholismus, emocionální problémy a závislost na drogách u dětí odmítnutých v předporodním stadiu. Závislosti vracely tyto vystrašené bytosti do imaginárního oceánického pocitu bezpečí lůna, jak takový stav nazývá Dr. Groff (americký psychiatr českého původu).

Problémy se závislostmi mají také kořeny při porodu a v poporodním období, kdy miminko bylo odtrženo od pocitu bezpečí lůna a přeneseno do inkubátorů, postýlek či kočárků.

Dle autorky knihy „Koncept kontinua“, lidé západu jsou odtrženi od kontinuálního života hlavně při porodu. Autorka je zastáncem fáze v náručí, která měla být základem naší blaženosti a našeho štěstí. Potřeba zážitků v náručí prý v lidech přetrvává bez ohledu na jejich rozumový a tělesný vývoj. Velice často se tato potřeba projevuje jako jistý stupeň sebenenávisti nebo pochybností o sobě samém (Liedloffová, 2007:122).

Rodina je počátečním mediátorem kulturních vlivů na dítě, tzn. původním socio-kulturním činitelem (primární socializace), a tak modeluje psychiku dítěte již od jeho početí. Pokud v tomto citlivém období (bazální sociální jistota) došlo k pochybení rodičů (rodiče) ve výchově, tak existují určitá nebezpečí v dalším vývoji i v dospělosti, jak jsem to již dříve naznačila.

¹¹ Rovněž Freud, zakladatel psychoanalýzy a také Watson, zakladatel behaviorismu, aj.

Zde cituji Einsteina, který mne velmi zaujal svým náhledem na lidstvo i vesmír.

„Je zřejmě pohodlnější si myslet, že vše na světě probíhá vždy v souladu s takzvanými fyzikálními zákony. Mnohým z nás pak vůbec nevadí, když se jisté hmatatelné okolnosti na Zemi a ve vesmíru nedají fyzikálními zákony jakkoli poměřit. Myslí si proto, že postačí, když se ještě nějaké další fyzikální zákony v dohledné době „vynaleznou“ či „odvodí“, aby všechno okolo nás, v nás i nad námi už konečně interpretačně klapalo. Obdobné názory pragmatických prostáček však musíme striktně odmítnout, protože na Zemi i ve vesmíru platí rovněž doposud zcela neprobádané zákony duchovní, zákony lásky, zákony osudu. Ony zákony, které si tolik přáli poznat, komentovat a vysvětlovat už apoštolové.“ (Albert Einstein)

V souvislosti s výše uvedeným citátem od Einsteina chtěla bych dodat, že někteří futurologové, jako např. A. Toffler (1980), hovořili o nutnosti globální revoluce duchovní srovnatelné svým významem s revolucí průmyslovou. Na ní prý závisí rozvoj společnosti (komunity) a její přežití.“ (Kohoutek, 2007:65)

V duchu těchto moudrostí bych se ráda zmínila o některých alternativních způsobech myšlení (spíše duchovního rázu), které mohou být nápomocné nejenom ženám v tísní, ale všem, kdo hledají smysl svého bytí. V této souvislosti chtěla bych podotknout, že i sociální pedagogika kromě směru pečovatelského a sociálního se zabývá rovněž směrem kulturním, respektive kulturou v souvislosti s rozvojem duchovních sil osobnosti. (Kraus, 2008:22)

K tomuto tématu jsem našla inspiraci mezi jinými v publikacích: „*Princip LOL²A*“ od R. Egliho, „*Moc přítomného okamžiku*“ od E. Tolleho, „*Člověk hledá smysl*“ a „*Lékařská péče o duši*“ od V. E. Frankla, „*Uvidíte to, až tomu uvěříte*“ od W. W. Dyera, „*Koncept kontinua*“ od J. Liedloffové.

V prvním vyjmenovaném výtisku autor (Egli, 2002:14), tvrdí, že od chvíle kdy lidé zahájili členění na dobro a zlo tzv. mravní kultura, která je velmi relativní a individuální, lidé začali mít problémy. Posuzování¹², které s těmito pojmy těsně souvisí je totiž čistě lidskou vlastností, která vytváří stále nové a nové konflikty.

¹² „*Ctnost je pro člověka nebezpečnější než neřest.*“ (Jung, C. G)

„V naší civilizaci učíme děti, že dobro bude vždy odměněno a zlo potrestáno, že sliby se musí plnit, že dospělý nikdy nelže a podobně.... Následný pocit deziluze a zmatku se nevztahuje pouze na tyto pravdy, ale na celou výchovu.“ (Liedloffová 2007:119).

Lidé se nesnaží posuzovat objektivně, ale subjektivně, tj. z vlastního úhlu pohledu¹³. Každý z nás má jiný, sobě vlastní pohled na druhé lidi, věci, sebe i svět. Není snad dvou jedinců na světě, kteří by se na všem shodli.

Posuzovat znamená dívat se na svět ze svého hlediska, nikoli vidět svět, který existuje objektivně. Je ale nemožné vyhnout se posuzování, jelikož prakticky vzato, každá lidská myšlenka je úsudkem.

„Vaše myšlenky o tom, jak se chovají druzí, jsou vaše. Důsledky těchto myšlenek nosíte v sobě. Přestanete-li posuzovat druhé a pochopíte-li je právě takové, jací jsou, naučíte se smířlivosti¹⁴. Smířlivost je vlastně jen nápravou našich vlastních omylů. Ve skutečnosti nemáte co odpouštět kromě toho, že odpustíte sobě, že jste posuzovali druhé nebo jim dávali vinu.“ (Dyer, 1989:235)

„Kulturní systém dobra i zla je schopen života pouze tehdy, pokud jeho základ odpovídá normám našich očekávání, tak jak je chrání a předává smysl jedince pro kontinuum.¹⁵“ (Liedloffová, 2007:45)

„Z vyššího hlediska neexistují negativní životní podmínky. Z hlediska mysli však existuje dobro a zlo, láska a nenávisť. Proto se v Bibli říká, že Adam a Eva byli vyhnáni z ráje, když pojedli ze stromu poznání dobrého i špatného.“ (Tolle, 1999:144)

¹³ „Lidi prožíváme jako svérázná centra jednání, jejichž jednání plyne z intencí, které jim přisuzujeme“ (Palovčíková, G. Sociální percepce, sociální kognice, kauzální atribuce).

¹⁴ Ježíš na kříži je symbolem smířlivosti, který odpouští těm, kteří ho mučí: „Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí“.

¹⁵ Kontinuální život, tj. fáze nošení dítěte v náruči jako důkaz existence bezproblémových a šťastných lidí na základě autorčina studia pralesního kmene Yequánů v Jižní Americe.

Tolle (1999:99) a Dyer (1989:248) doporučují plně přijmout realitu, což je základním aspektem odpuštění, tj. porozumění sobě i ostatním lidem. Jedině tak je prý možné překročit hranice mysli, která vytváří polaritu negativního a pozitivního.

Tak zvané špatné události jsou způsobené nevědomím, které vytváří naše ego – mysl. Pokud nás pobuřuje chování druhých, tím více bychom měli pracovat na sebeodpuštění. Ochota odpouštět sobě i ostatním je krokem k dosažení harmonie se všemi univerzálními principy, které jsou tak důležité pro dosažení somatopsychospirituálního zdraví.

„Není nic dobrého ani špatného, jen myšlení činí věci dobrými nebo špatnými.“
(Shakespeare)

Bible tyto poznatky uzavírá jedinou větou.

„... protože On (Otec) dává svému slunci svítit na dobré i zlé a déšť posílá na spravedlivé i nespravedlivé.“ (Matouš, 5, 44)

Další zajímavý výklad se týká lidské moci a bezmocnosti, která je prý hojně využívána. Moc člověka je tak velká, že člověk ze sebe často činí bezmocného pro možnost stěžování si a činění odpovědnými jiné za vlastní špatnou situaci.

Jednou z příčin této pěstované bezmoci je strach z nejistoty, např. finanční, který v konečné fázi vede lidi k agresivitě.

Tento strach je dle autora (původně ekonom), v určitých mezích udržován pojišťovnictvím a politikou sociálního státu. (Egli, 2002:17)

„Strach pramení z fundamentálního nedostatku důvěry v život a vede na jedné straně k přiměřeným obranným reakcím (boj) a na druhé straně blokuje nejen obecně život, ale zcela konkrétně energii a schopnost dotyčného člověka myslet. Strach vám určitě nepomůže optimálně řešit vaše problémy a rychle dosahovat cílů.“ (Egli, 2002:20)

Dalším pojmem je **hřích**, jako prostředek ke kontrole a manipulaci se svědomím ostatních a k utváření degenerovaných bytostí. (Egli, 2002:21)

Obvykle v této záležitosti hrají velkou roli sekty, kterých je v dnešní době bezpočet. Některé z nich jsou více či méně nebezpečné, ale jejich hlavním cílem je ovládat povahově slabé lidi nebo získat jejich majetek.

Hřích, nebo-li souzení¹⁶ do světonázoru křesťanské lásky, o které jsem psala v první kapitole (lidumilství, filantropismus, pietismus), vůbec nezapadá, de facto pojmy láska a hřích se navzájem vylučují. Je to opět uplatňování sugesce strachu na základě označování – nálepkování tzv. hříšníků.

Ve vysvětlení pojmu **láska** se Egli i Tolle shodují jako na něčem, co nikdo z nás nemůže ani ztratit, ani nás to nemůže opustit, protože láska je hluboko v nás a ve všech bytostech. Proto láska není závislá na vnějších podmínkách. Je to stav bytí, nejsilnější moc ve vesmíru, neomezená energie a může vzkvétat jen tehdy, když se vědomě osvobodíme od své mysli – ega a emočního těla. Tohoto stavu mysli lze dosáhnout mezi jinými prostřednictvím cvičení meditačních či relaxačních technik.

Každý lidský tvor potřebuje a hledá lásku. Ostatně i A. Maslow tento pojem uvádí ve svém hodnotovém řebříčku lidských potřeb.

Pro doplnění komparatistiky názorů autorů k pojmu láska dále cituji:

„Zákon lásky je mnohem větší věda než jakákoliv jiná moderní věda.“ (Egli, 2002:120)

„Opravdová láska o sobě a pro sebe nepotřebuje tělesno ani ke svému probuzení, ani ke svému naplnění, ale používá tělesna vzhledem k obojímu.“ (Frankl, 2006:129)

„Okamžiky lásky, radosti a hlubokého klidu přicházejí, kdykoli dojde k přerušení myšlenkového proudu.“ (Tolle, 1999:127)

¹⁶ „Nesud'te, abyste nebyli souzeni!“ (Ježíš)

Následujícím problémem je hra na oběti, která je mezi lidmi oblíbená a zároveň praktická. Například v dimenzích získávání náklonnosti, pozornosti či dokonce obdivu většiny lidí pro statečnost „obětí“ snášejících svůj těžký úděl.

Hra preferující přesouvání odpovědností na rodiče funguje dodnes. V případě potřeby lze pak prohlásit, že „měl(a) jsem těžké dětství“. Člověk často nerad bere odpovědnost za sebe sama do svých rukou.

Je pravdou, že existuje mnoho takových jedinců, kteří měli těžké dětství¹⁷, ale nemusí snad proto zabíjet, vraždit či provádět jiné krutosti na ostatních členech společnosti jenom kvůli tzv. těžkému dětství a pak se na něj vymlouvat. Jsme přece rozumní tvorové se svobodnou vůlí.

Příklad, který lze částečně srovnat se zdejšími evropskými poměry (viz. romská entita), je možné pozorovat v oblasti politiky rozvojové pomoci poskytované Africe.

Tato pomoc (většinou hmotného rázu) je určitou brzdou rozvoje tohoto kontinentu a způsobuje více škody než užitku. Očekávání pomoci zvenčí dělá z Afričanů bezmocné tvory, chudáky bez vůle převzít za sebe odpovědnost, a tak změnit zastaralé způsoby myšlení¹⁸ a tím své existence.

Bohužel jakákoliv hmotná pomoc je jen nárazová a např. humanitární pomoc není zázračná v tom smyslu, že někde zcela vymítí bídu, zaostalost a hlad. Domnívám se, že je zapotřebí v akutních případech nejenom fyzicky pomáhat nebo hledat příčiny, ale hlavně bránit vzniku, tj. rozvinout rozsáhlou prevenci vzděláváním, které nastolí změnu v myšlení, a ne pouze „léčit symptomy“. Výhradně hmotná pomoc je totiž velmi drahá, vytváří závislost a je málo účinná. Kromě toho výsledky humanitárních sbírek často slouží k obohacování třetích osob.

Lidské bytosti disponují svobodnou vůlí, díky které mohou změnit své myšlení, svoji budoucnost, respektive svůj osud. Pokud se neustále spoléhají na pravidelnou pomoc od jiných, ztrácejí motivaci k podniknutí čehokoliv z vlastní iniciativy.

¹⁷ O transgeneračním přenosu a opakování chyb rodičů již jsem se zmiňovala.

¹⁸ „...v Africe fenomén času má pouze dvojitý rozměr: dlouhou minulost a přítomnost.“ Afričany nezajímá, co bude potom. Pro ně důležité je „nyní“-přítomnost. (Hungar, 2006:87)

Občas se stává, že bez rozmyslu a z hlouposti je odmítnuta opravdová pomocná ruka. Vtipným příkladem nám může posloužit historka o muži, který sedí na břehu moře a snaží se chytat rukama ryby:

„...jde kolem pocestný, zaklepe rybáři na rameno a povídá: „Hej, dobrý muži, pojď, ukážu ti, jak se plete síť. Pomocí ní můžeš nachytat mnohem rychleji mnohem více ryb než rukama“. Rybář se soustředí na moře a téměř neposlouchá, co mu pocestný povídá. Aniž vzhledne, odpoví mu: *„Nemám čas. Musím teď chytat ryby.“* (Egli, 2002:9)

Egli doporučuje důkladněji prostudovat Bibli, kde se můžeme poučit o vlastnostech Ježíše z Nazaretu a mít ho jako vzor proti tzv. lidské bezmoci.¹⁹

„Jestliže každý zamete před vlastními dveřmi, pak je čisto všude.“ (Východní moudrost).

Další východní moudrost rozebírá zásady lidské odpovědnosti podrobněji.

„Když chceš uvést zemi do pořádku, musíš uvést do pořádku provincie.

Když chceš uvést do pořádku provincie, musíš uvést do pořádku města.

Když chceš uvést do pořádku města, musíš uvést do pořádku rodiny.

Když chceš uvést do pořádku rodiny, musíš uvést do pořádku vlastní rodinu.

Když chceš uvést do pořádku vlastní rodinu, musíš uvést do pořádku sebe.“

(Východní moudrost)

¹⁹ Ježíš neměl strach.
Ježíš se nepovažoval za hříšníka.
Ježíš ze sebe nesvaloval odpovědnost.
Ježíš se nevměšoval do záležitostí druhých lidí.
Ježíš nehledal svou spásu ve vnějším světě.
Ježíš vykládal život velmi prostě.
Ježíš nespolehal pouze na racionální analýzu.
Ježíš uvažoval zcela samostatně a logicky.
Ježíš myslel v analogiích. (Egli, 2002:43)

Další zajímavý poznatek se týká zachvívání energie v kosmu, což je symbolem života. Existuje mnoho vědeckých poznatků z oblasti kvantové fyziky o zachvívání energie ve vesmíru.

Například fyzik J. S. Bell v roce 1964 upozornil na to, že „*žádná teorie reality, která je kompatibilní s kvantovou teorií²⁰, nemůže vycházet z toho, že prostorově oddělené události jsou na sobě nezávislé.*“ (Egli, 2002:66)

Znamená to, že v kosmu není nic, co by bylo odděleno od druhého.

Z tohoto hlediska lze říci, že též není žádné separace mezi lidmi. Jsme celek. Lidstvo je něco jako jeden velký organismus. Také neexistuje rozdělení mezi člověkem, přírodou či událostmi ať je mezi nimi jakýkoli odstup.

Vědci ve všech oborech hovoří o neviditelných silách, které spojují všechny elementy (členy) stejného druhu. „*Například když tekutina krystalizuje v jednom místě planety, téměř současně dochází ke stejné krystalizaci v jiné části bez jakéhokoli spojení.*“ (Dyer, 1989:87) Taktéž se chovají např. mikrobi v různých částech světa bez jakéhokoli spojení.

Neviditelné spojení mezi jednotlivými členy stejného druhu jsou označovány vědci jako „fázový přechod“. Tvrdí, že když se atomy v molekule vyrovnají určitým způsobem a dosáhnou kritického množství, ostatní atomy se seřadí stejným způsobem.

V knize „Stá opice“ od Kena Keyese je rovněž popsán tento jev (tj. vzájemné ovlivňování jednoho druhu) v souvislosti s výzkumem na lidoopích. Výzkumník vyzoroval, že jedna ze skupiny opic začala vykazovat odlišný způsob chování, tj. mýti batátů ve slané vodě určitým způsobem, který brzy začaly opakovat ostatní opice. Když stá opice (tj. kritické množství) vykazovala stejné chování, pak se toto chování začalo objevovat všude a u všech ostatních jedinců téhož druhu (bez možnosti pozorovat a napodobovat).

²⁰ „...známý francouzský experiment z roku 1982 ukázal, že dvě kvantové částice, které byly jednou spojeny, zůstávají v jakémsi spojení, i když jsou později odděleny nesmírnou vzdáleností. Když se změnila jedna částice, okamžitě se změnila i druhá.“ (Tolle, 1999:15)

Lidské bytosti se zřejmě rovněž řídí nepsanými zákony kolektivního vědomí.

Dovolují si podotknout, že díky poznatkům z kvantové teorie lze postavit hypotézu: např. když budeme myslet na válku či světovou krizi a tato myšlenka dosáhne kritického množství takto smýšlejících lidí, tak se válka či krize stane skutečností.

Myšlenkové zachvívání tedy není irelevantní, protože otázka energie je otázkou záchvěvů, které způsobují určitou akci či reakci²¹. Člověk totiž funguje jako myšlenkový vysílač a tyto myšlenky se stávají realitou.²²

Člověka můžeme rovněž považovat např. za „hudební nástroj“. Rozladěný hudební nástroj vydává disharmonické tóny. Rozladěný člověk také, a to v podobě agrese, konfliktů a nespokojenosti.

Díky moudrosti zakódované v řeči víme, že člověk neboli persona (lat. personare), znamená znít, proznívat, něčím zaznívat. Francouzský le son (per-son) znamená tón. Člověk je tón.

Souhrnně bych tento úsudek uzavřela modrostí z Talmudu, kterou jsem již citovala ve své bakalářské práci (2007:26), ale v jiné souvislosti:

„Dbej svých myšlenek, neboť z nich vzejdou slova.

Dbej svých slov, neboť z nich vzejdou činy.

Dbej svých činů, neboť z nich vzejdou zvyky.

Dbej svých zvyků, neboť z nich vzejde tvá povaha.

Dbej své povahy, neboť z ní vzejde tvůj osud.“

²¹ Těž tzv. zákon zpětného působení (duchovní zákonitosti). „Stane se vám podle vaší víry.“(Ježíš)

²² Lat. *res* znamená věc a sloučením s *ens* vzniká pojem „*to co se vrátilo nazpět*“ nebo „*to co se odrazilo*“.(Egli, 2002:59)

Filozoficky vzato, naše existence závisí na našem myšlení²³, od kterého se odvíjí naše činy, zvyky, celkové zdraví, respektive životní osudy. Člověk funguje jako vysílač energetických myšlenkových záchvěvů – a hlavně své vlastní chyby vidí u druhých.

„Lidé jsou zrcadla stojící proti sobě.“ (Abdal-Karím Al Jilí)

Bioenergetik S. N. Lazarev tvrdí, že každý lidský jednatel je současně buňkou jediného mohutného sociálního organismu a že buňka, která se delší dobu chová neracionálně, když se nesmyslně staví proti zájmům celku, je posléze tímto celkem eliminována nebo dokonce zlikvidována, což se projevuje např. jako příznak nemoci.

Závěrem bych chtěla podotknout, že myslet a žít v souladu s univerzálními principy je v zájmu přežití celého lidstva. Globálně vzato došlo by k absenci válek. Nastal by celosvětový mír.

²³ Francouzský atomový fyzik J. E. Charon, který rozpracoval Einsteinovu teorii relativity, řekl: „*Neexistuje objektivní svět, svět je to, co si o něm myslíme.*“

2.1 Složitě životní okolnosti

„Nejen rodina a předkové utvářejí či ovlivňují osobnost, tedy i charakter. Také svět člověka formuje, vychovává, učí, ale ovšem i deformuje. Člověk je vychováván či ovlivňován vším, co ho obklopuje. Tedy i civilizací a přírodou. Také představivost a myšlení jsou značně živeny civilizací a přírodou.“ (Kohoutek, 2007:72)

Ráda bych se ještě zmínila o podstatě rané vazby matka – dítě. Tato vazba je prototypem všech pozdějších vztahů jedince, tj. vztahu k sobě samému, k ostatním lidem a k celému světu.

K tomuto důležitému tématu jsem našla mnoho zajímavých poznatků v knize Koncept kontinua od J. Liedloffové.

Autorka strávila dva a půl roku v pralese Jižní Ameriky u kmene Yequánů, kteří žijí v dnešní době na úrovni doby kamenné. Jsou to ale plně vyrovnaní a šťastní lidé. Jejich děti jsou veselé, spokojené, obětavé a poslušné.

Spisovatelka dlouho hledala – a také našla podstatu štěstí tohoto pralesního národa. Podstata jejich štěstí totiž spočívá v naprosto jednoduchých zákonitostech, které všichni doposud nosíme v sobě, ale pod vrstvou nánosů tzv. civilizačního smogu. Dle autorky děti západní civilizace vyrůstají ve společnosti, která je vůči dětem odmítavá až nepřátelská.

Zákonitosti, o kterých jsem se zmínila, spočívají v intuitivním přístupu k dítěti po porodu. U novorozeňat yequánských žen nedochází k žádnému stresu z odloučení od matky.

„To, co novorozenec cítí, ještě než je schopen myslet, rozhoduje o tom, co si bude myslet, až bude myšlení schopn.“ (Liedloffová, 2007:54)

Matka nosí své dítě v šátku na těle ve dne, kdy vykonává běžné práce a v noci s ním spí. Dítě je nošeno po dobu nezbytně nutnou, kdy samo zatouží po „samostatnosti“, což je zhruba batolecí období. Matka je mu neustále na blízku a v případě potřeby je dítěti k dispozici. Dítě se tak učí nezávislosti a přitom má jistotu matčiny blízkosti.

Fáze v náručí pomáhá udržet kontinuum matka – dítě, které se vytvářelo během vývoje v děloze. Po milióny let maminky své miminko od okamžiku porodu objímaly a nosily. Civilizovaná miminka zažívají jakési násilné přetržení kontinua matka – dítě již v okamžiku porodu, kdy z oceánického klidu, ticha a blaha se rodí v záři světla, pachu desinfekce a jiného nešetrného zacházení. Poté je vloženo do postýlky či košíčku vystlaného látkou, která zdaleka nenahradí lidskou pokožku. Dítě tak zůstává bez matčina pohybu, bez zvuku, vůně či pocitu života, který zažívají pralesní miminka v době fáze v náručí.

„Lidské kontinuum můžeme tedy definovat jako posloupnost zážitků, které odpovídají očekáváním a sklonům lidského druhu v prostředí shodném s tím, ve kterém se tyto sklony a očekávání formovaly. Za vhodné prostředí nepovažujeme jen přírodní podmínky, ale i sociální uspořádání, které zahrnuje vhodnou péči a vhodné chování okolních lidí.“ (Liedloffová, 2007:43)

Autorka se vyhýbá tvrzení, že divoši jsou dědičně inteligentnější než my, ale je přesvědčená, že přirozený potenciál rozumu může být podstatně oslaben vlivem poškozené osobnosti.

Z literatury známe tři druhy vazeb²⁴, které je civilizované dítě schopno vytvořit se svojí matkou. Jsou to vazby: *bezpečná, úzkostně vyhýbavá* a *úzkostně rezistentní* (dle Aisworthové). Zjištění těchto vazeb vyplynulo z testu, který se odvíjí na základě pozorování reakcí ročního dítěte na odchod matky a ponechání ho v místnosti na určitou dobu o samotě. Dítě *bezpečně* připoutané je odchodem matky sice stresováno, ale po jejím návratu se značně rychle uklidní a živě komunikuje. Dítě, které má se svojí matkou *úzkostně rezistentní* vazbu, je už za její přítomnosti nejisté, při jejím odchodu je silně stresováno a po návratu matky je kontakt utlumen, dítě jí nevěnuje pozornost. Dítě s *úzkostně vyhýbavou* vazbou není odchodem matky patrně stresováno, po jejím návratu neprojevuje uspokojení a vyhýbá se kontaktu s ní. V dnešní době se mluví i o čtvrtém druhu vazby projevujícím se u čtyř procent vyšetřovaných dětí, které na odchod rodiče reagují doslova „zkameněním“. Je to reakce, která se objevuje u dětí majících nedostatečnou základní péči, jsou zanedbávané nebo zneužívané.

²⁴ Břicháček, V. *Raný vztah matky s dítětem*. Rodinný život, 1999.

Zde vyvstává určitá analogie mezi vnitřní strukturou osobnosti matky a dítěte. K bezpečným matkám se jejich děti poutají bezpečnou vazbou, k nejistým matkám se vážou úzkostně rezistentní vazbou, k odmítajícím²⁵ matkám se poutají úzkostně vyhýbavou vazbou. Tady je patrné, že dítě zrcadlově odráží pocity své matky. Dítě je na lásce své matky závislé, proto se urychleně snaží přizpůsobit, aby její „přízeň“ neztratilo.

„Thomas Verny, jeden z představitelů prenatalní psychologie, je přesvědčen, že sebezpečí člověka je formováno už v jeho nitroděložním vývoji. Podle toho, jaké signály k němu přicházejí během doby strávené v děloze („sympatická“ nebo „antipatická“ prenatalní komunikace), do jisté míry závisí, jak se člověk bude později chovat a vnímat sám sebe jako radostného, úzkostného, apatického, sebejistého, agresivního.“ (Kohoutek, R. Sociální psychologie II, s. 13)

Je zřejmé, že ženy, které se ocitají v tíživé sociální situaci, většinou pocházejí ze zanedbaných sociálních poměrů. Při formování osobnosti dítěte totiž hrají důležitou roli konfliktní situace v rodině, stres, frustrace aj. náročné situace. Rodina zanedbaných dětí bývá často málo psychosociálně a kulturně podnětná, zaostalá, afunkční nebo defektní (alkoholismus, drogy, trestná činnost, duševní choroby aj. patologie).

Optimální vývoj dítěte z takové rodiny je značně ohrožen. Bohužel tyto destabilizované rodiny odráží problémy dnešní doby, postmoderní „rizikové společnosti“.

Například vysoká rozvodovost postihuje v ČR každoročně více než 30 000 manželství. Těmito rozvody je postiženo asi 40 000 nezaopatřených dětí do 15 let (Nevoránek, Řehoř, 2004:22)

²⁵ „Jedinci s odmítavými či týrajícími rodiči mají od druhých lidí odstup a předpokládají, že jsou nespolehliví (nejisté připoutání). Tendence nejistého, ambivalentního připoutání-tendence být s druhými a současný strach z odmítnutí.“ (PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc. Afiliace, přitažlivost, partnerské vztahy)

Závěrem této podkapitoly lze podotknout, že klíčová role rodiny je založená na předávání určitých návyků, hodnot a společenských norem. Pokud v prenatalní, postprenatalní době či době primární socializace existují zásadní deficity, tak proces zespolečenštění lidského jedince (socializace osobnosti) je insuficientní²⁶ a bude „dědičně“ opakován, pokud nedojde v době dospívání ke kladné morální změně, tj. autoregulaci (sebepoznání, sebevýchova²⁷ - selfmanagement). Spočívá to v přijetí zcela odlišných mravních zásad²⁸, než které provozovala vlastní rodina (viz. principy etikoterapie²⁹).

„Z teorie o normálním rozložení jevů v přírodě a ve společnosti (Gauss) můžeme předpokládat, že většina rodin je přiměřeně kvalitních (50 %), optimálně kvalitních je asi 25 %, dysfunkčních rodin je asi 20 % a zbytek (5 %) tvoří mezitypy a výrazně nefunkční rodiny. (Kohoutek, 2007:156)

Úkolem i mravní povinností naší společnosti (kultury) je vytvářet psychicky zralé a zdravé osobnosti a dysfunkčním i nefunkčním rodinám pomáhat³⁰. Tuto úlohu se snaží plnit státní i nestátní adekvátně kompetentní instituce a organizace.

Co se týká domácího násilí – od ledna 2007 platí v ČR zákon o vykázaní. Policista může násilníka vykázat na deset dní z domu. Ženy tak mají možnost i potřebný čas se ukrýt třeba na utajené adrese. V dnešní době otázka domácího násilí konečně nachází oporu v zákonech.

Pro doplnění této informace chci ještě dodat, že problém domácího násilí byl akcentován již v roce 1999 Valným shromážděním OSN, které vyhlásilo den 25. listopadu jako Mezinárodní den proti násilí na ženách.

²⁶ Nedostatečnost, selhání činnosti, slabost, neschopnost plnění (Slovník cizích slov).

²⁷ Cílové vlastnosti výchovy a sebevýchovy stanovil A. Maslow.

²⁸ Mechanismus paradoxní identifikace.

²⁹ Etikoterapie C. Bezděka, jako jedna z metod psychoterapie se přibližuje svým systémem Franklově logoterapii. Jedná se o hledání aspektu hlubšího smyslu bytí poskytujícího možnost odpovědi na zásadní otázky typu: kdo jsem, proč tu jsem a kam jdu (obnova smyslu života). Ve třicátých letech 20. stol., Bezděk upozornil na úlohu svědomí a ctností v harmonizaci a výstavbě psychosomatické rovnováhy osobnosti na straně jedné a vliv „hříchu“ a „úrazu duše“ v patogenezi duševních i psychosomatických chorob na straně druhé. Nejde o žádnou novinku. Mnohé nám už zvěstoval Ježíš a týká se to hodnot typu: odpuštění, láska, pravda, spravedlnost aj. Přijetí těchto principů pomáhá získat tak důležitou somatopsychofyzikální rovnováhu, respektive zdraví.

³⁰ Princip afiliace.

2.2 Podíl menšin

Pojem globalizace je všeobecně známým fenoménem, který má mezi jinými podíl na migraci, tj. prostorovém přemísťování osob z různých koutů světa. Zde se setkáváme s problematikou menšin.

Česká republika v devadesátých letech zaznamenala příliv obyvatel ze Slovenska, kdy rapidně vzrostlo množství Romů. Další početní skupinu tvoří Vietnamci, což činí více než 20 000 obyvatel. (Kraus, 2008:161)

Dřívější stěhování za prací sem přivedlo mnoho Ukrajinců, Rusů, Poláků, Jugoslávců, Bulharů a také nejsou výjimkou Číňané, Bělorusové, Němci aj.

Všichni tito lidé touží po lepší životní úrovni, ale ne vždy to dopadne podle jejich představ. Etnická rozmanitost totiž přímo vybízí k možným xenofobním projevům, i když česká společnost je relativně tolerantní.

Osobitý problém v české společnosti představuje početné romské etnikum³¹. Je obecně známým faktem, že tvoří nejslabší sociální skupinu obyvatelstva s vysokým stupněm nevzdělaností, nízkým společenským zařazením, nízkou životní úrovní, špatným zdravotním stavem, relativně vysokou porodností a hlavně závislostí ekonomickou i sociální na podporu státu, tj. majority, která je financuje.

„V r. 1991 získali Romové oficiální status národnostní menšiny, tzn. i právo rozvíjet svou kulturu, jazyk a etnickou identitu. Na jedné straně tak získali větší míru autonomie a možnosti rozhodovat o svém životě, na straně druhé však také přebrali daleko větší odpovědnost za svůj život, což jim přináší značné problémy.“ (Kraus 2008:165).

A. Sekot, píše, že jsou označováni jako „*děti chvíle*“, které žijí ze dne na den, bez uvažování o vzdálenější budoucnosti.“ (Sekot, 2002:102) Velmi mi to připomíná Afričany, o kterých jsem se krátce zmínila na str. 21.

³¹ 200 – 300 tisíc dle deklarace při sčítání lidu. (Sekot, 2002)

Na základě rozhovorů s ředitelkami navštívených domovů jsem zjistila specifika zkoumané cílové skupiny, tj. matek s dětmi v tísní.

Klientky domovů, které jsem navštívila, mají většinou základní vzdělání, nebo jsou vyučené a často pochází ze sociálně slabších poměrů, dětských domovů nebo náhradní pěstounské či adoptivní rodiny (hlavně v domově Na počátku).

Jelikož složení cílové skupiny v domovech se často mění, lze pouze odhadem říci, že na sto klientek přibližně připadá: jedna až tři Ukrajinky, tři až šest Slovenek a deset až dvacet romských matek. Ojedíněle se na azylové domovy obrací vietnamské ženy. Poněvadž největší minoritu u nás tvoří romská populace, proto se v této podkapitole budu zabývat především touto národnostní menšinou.

Hlavní problematika romské otázky spočívá v nedostatku vzdělání této menšiny. Romové celkově podceňují důležitost vzdělání, proto je typická nepravidelnost školní docházky u jejich dětí. Romské děti rovněž nebývají dostatečně připravované na vstup do české školy. Problém v přizpůsobení se majoritě je komplikován jejich způsobem myšlení, zvykovou a hodnotovou orientací a bilingvismem. Řečová bariéra často způsobuje jejich sociální izolaci. K řešení této situace má přispět pomocný pedagogický personál, tj. romský pedagogický asistent. (Kraus, 2008:165)

Vládní i nevládní organizace se sice snaží romskou otázku nějak řešit ale vzhledem k tomu, že nejsou schopny se dohodnout na nějakém rozumném konceptu, je z toho letitý a téměř neřešitelný problém. Nelze však opomenout organizace, které na tomto problému tvrdě pracují, např.: SLOVO 21³² (jejich projekt EQUAL, který je zaměřený na dlouhodobé vzdělávání romské populace a její zaměstnávání, zatím v Praze). Další organizace: ROMEA³³, R-MOSTY, O. S.³⁴, folklorní a divadelní aktivity aj.

³² <http://www.slovo21.cz>

³³ <http://www.romea.cz>.

³⁴ <http://www.R-mosty.atlasweb.cz>.

Česká společnost si dodnes nedokázala vytvořit a ustálit relativně fungující vztah k menšinám, což posiluje multikulturní problémy. Víme však, že bez asimilace s českou kulturou formou vzdělávání, jsou romské šance mizivé.

Důležité je však v nově, globálně smýšlející společnosti také respektovat odlišnosti, a navíc se nechat jimi i inspirovat. Obě kultury by se měly vzájemně obohacovat.

Ve své seminární práci „Kazuistika“ (2006, semestr 4. Bc. studia) jsem se snažila na základě literatury³⁵ vysvětlit, jaký mají Romové původ a odkud plyne jejich, tak diametrálně odlišná mentalita.

Jejich původ dle dostupných výzkumů je v části Střední Indie (severní roviny), kde ještě dodnes žijí nomádské kmeny, kterým se prý říká „kriminální kasty“. Mnoho z nich se zabývá tzv. kočovnými povoláními, neboť jsou to cestující handlíři, věštcí a hudebníci. Část se živí krádežemi dobytka a loupežnými přepady.

Autoři uvedení v pozn. aparátu upozorňují, že romština má relativně málo slov (pouze 800 tzv. základních slov, z nichž polovina je indického původu) a neobsahuje absolutně žádná slova, ze kterých by bylo možné usuzovat na to, že se jejich předci v Indii zabývali nějakou produktivní činností, např. zemědělstvím. Romštině chybí jakékoli pojmy pro pracovní zařazení.

Slovník historického argotu uvádí mnoho kriminálních výrazů, které pocházejí z romštiny, např. čorovačka (krádež), kémař (bytový zloděj), džiuvík (všivák), apod.

Kriminální slang zahrnuje (podle Suka) 890 výrazů a zhruba 120 z nich určitým způsobem souvisí s Romy a dle jedné z legend dal Romům (podle Demeterové) ke kradení požehnání přímo Bůh. Takových půvabných příběhů je prý mezi Romy bezpočet. Snad odtud pramení jejich celkový životní přístup, který se předává z generace na generaci.

³⁵ Vekerdi (1982), Leewen Turnovcová (1993), Sukův slovník kriminálního slangu (1993), Demeterová (1998).

Pokud budeme uvažovat o psychologických důsledcích těchto příběhů na mladou romskou generaci, tak ty jsou nepochybné a opravdu stojí k zamýšlení, jestli právě zde nezačíná infantilní amoralita jako podhoubí pozdějšího kriminálního jednání.

Za pokus by možná stálo vytvořit model pohádek či příběhů, který by měl pozitivnější dopad na vztah Romů k ostatnímu obyvatelstvu.

Obecně známou záležitostí je rovněž to, že přibližně polovina Romů je závislá na sociálních dávkách. Dá se říci, že Romové neumí žít bez symbiózy se státem. Oproti jiným sociálně slabším občanům jsou daleko vynalézavější a asertivnější a ve znalosti svých práv jsou daleko informovanější. Znalost systému sociální ochrany a schopnost ji využívat zcela účelově, je snad jedna z jejich nejdůležitějších sociálních dovedností.

Nejsmutnější na této záležitosti je přesvědčení romské komunity, že „sociálka“ se o ně musí postarat a sehnat jim peníze, ale vůbec nechápe jejich původ, tj. fakt, že nejde o peníze od státu jako takového, ale o výsledek a nástroj sociálních redistribucí. V konečném důsledku pracují na jejich blahobyt ostatní občané.

Věřím, že jádro problémů spočívá v mentalitě této minority. Myslím si, že zde jsou určité rezervy ve výchově a motivaci ke vzdělání a práci Romů od nejútlejšího věku (mateřské školy). Domnívám se, že to je úkol hlavně žen-matek a nejen romských. Nejvhodnější a nejlepší variantou řešení je prevence, tj. začít s výchovou těhotných matek, jak dokazuje řada studií a výzkumů z oblasti perinatální psychologie.

Podíl romských žen v zařízeních pro matky s dětmi v tísní, není dnes tak velký, jak jsem předpokládala. Bohužel jsem zjistila, že v poslední době zájem romských žen o pobyt v azylových domech klesl a to kvůli přísnějšímu režimu a kvůli absenci automatického nároku na vlastní bydlení, které jim dříve zajišťovaly tyto instituce. Zde se opět potvrzuje závislost této minority na symbióze se státem.

Chtěla bych zde ještě zmínit i nemalý počet romských dětí v nejrůznějších ústavech sociální péče. Romské matky často nejsou schopné svým dětem zajistit alespoň základní péči. Chybí jim primární sociální návyky, a tak přesouvají odpovědnost péče o své děti těmto institucím v majoritní společnosti.

Ovlivňování vztahu mezi kulturami spadá do oblasti multikulturní výchovy. Multikulturní výchova může být chápána různě, tj. z různých úhlů pohledu. Jinak si to představují představitelé majority a jiný pohled na tento problém mají minority.

Z hlediska příslušníků majority jde o proces, při němž dochází k tvorbě způsobů pozitivního vnímání a hodnocení odlišných kulturních systémů a na tomto základě dochází k regulaci chování u jednotlivců. Z pohledů minorit multikulturní výchova představuje konkrétní vzdělávací proces, který zajišťuje jejich příslušníkům takové učební prostředí a vzdělávací obsahy, jež jsou přizpůsobovány jejich specifickým jazykovým a kulturním potřebám. Avšak tento požadavek může vést k separatismu nebo znehodnocení učebních programů. (Kraus, 2008:162)

Všeobecně známým faktem a hlavním problémem romské minority je výrazný nedostatek vzdělání, který se odráží ve všech oblastech jejich soužití s majoritou. Dokonce se na tom v současné době shodují představitelé iniciativ a sdružení Romů. Kvalitu soužití s romskou minoritou by mohla podstatně ovlivnit větší snaha Čechů o hlubší poznání jejich života a kultury. Možnou cestu k lepšímu soužití obou skupin lze hledat skrze hudbu, folklor a divadlo, ke kterým tato minorita má vřelý vztah a vrozený talent. Romové o pochopení majority nemají dostatečný zájem a na druhé straně zobecňování společensky negativního chování jednotlivců není rozhodně správným postojem vůči Romům jako celku. Snaha o zkvalitnění multikulturního soužití tak spočívá v rukou vzdělanější majority. Kraus upozorňuje na cesty, které mohou být nápomocné kvalitě života minorit:

- Výchova k lidským právům a k jejich dodržování, tj. zvyšování právního vědomí všech občanů.
- Výchova k pomoci, svépomoci a kooperativnímu chování, např. motivace a iniciace jednání s Romy, aby řešení problémů vzali do svých rukou.
- Výchova k efektivní komunikaci.
- Výchova k etnické citlivosti, tj. vnímání etnických odlišností a aktivní podíl na soužití různých kultur. (Tamtéž, str. 164)

2.3 Patologie

Pokud se dotkneme problému patologie osobnosti, tak je zapotřebí vyzvednout důležitost vztahu matka – dítě. Bezpečná vazba matky s dítětem je zřejmě nejdůležitějším činitelem vývoje normální osobnosti.

Tato vazba je biologickým, psychologickým i sociálním základem lidství. Má prastaré kořeny sahající k vývoji našich prapředků v třetihorách, před šedesáti milióny let. Jakékoli její vážné narušení neprojde bez těžších, někdy celoživotních následků. Evoluce nepočítala s duševně nepřítomnou matkou sledující se skleničkou v ruce místo dítěte televizor. Tento typ chování automaticky plodí v dětech úzkost, kombinovanou případně s útočností. (Koukolík, 1996:144)

Tzv. teorie vazby matka – dítě vznikla na základě práce K. Lorenze a H. Harlowa zkoumajících vztah matek a mláďat u ptáků a opic a je mostem mezi biologickým a psychologickým světem člověka.

M. Ainsworthová na základě pokusů v rozmanitých kulturách i společenských vrstvách zjistila, že 70% matek, jejichž vazba k vlastnímu dítěti je nejistá, měly nejistou vazbu k vlastní matce. Touto cestou se přenáší možnost transgenerační deprivace – zlo a neštěstí přechází z jedné generace do druhé a jejím prostřednictvím do dalších. (Koukolík, 1996:149)

Patologie, tj. chorobné jevy a pochody v organismech jsou obecně vzato mezi jinými výsledkem vlivů a zvláštností národních kultur (memy³⁶), respektive lze tento jev zahrnout i pod pojem globalizace (např. přelidnění jako zdroj chudoby, psychosociální a zdravotní poruchy, sebevraždy, narkomanie aj.). Téměř epidemické šíření těchto jevů je důsledkem kultury, která je obvykle předávána učením, výchovou, socializací neboli kolektivním programováním myšlení, které často tak diametrálně odlišuje příslušníky různých uskupení.

³⁶ „Memy jsou informace, které se v sociálním prostředí chovají podobně jako geny v prostředí biologickém. Mnohé z nich mají evoluční kořeny, doprovázejí lidstvo celé dějiny a jsou transkulturní.“ (Koukolík, 1996:167)

Výskyt patologických jevů je možné donekonečna vysvětlovat a svalovat na různé aspekty života (dědičné vlivy, vlivy prostředí, odmítnutí matkou³⁷, evoluční kořeny aj.), přesto bych uvedla ještě jednu důležitou skutečnost, vedoucí jak ke vzniku poruch osobnosti a chování, tak ke vzniku různých duševních onemocnění. Jsou to duševní poranění v dětském věku. Rozlišují se náhlá (např. účast dítěte v dopravní nehodě) a dlouhodobá (např. opakované fyzické, psychické nebo pohlavní zneužívání³⁸).

Ale jedno je jisté. Za mnohé jsou odpovědné ženy – matky (nebo člověk, který matku nahrazuje). Dělají nás totiž lidmi.

Je vhodné i nutné si výskyt těchto závadných vlivů na lidskou psychiku uvědomit pro případnou prevenci. Často je možné těmto šokujícím situacím či okolnostem se vyhnout nebo jim zabránit (společenská vnímavost a zájem o druhé).

Problematika prevence zahrnuje primární, sekundární a terciární prevenci.

Při primární prevenci předcházíme potenciálně sociálnědeviantnímu jednání v prostředí, kde daný jev ještě nenastal. Jedná se spíše o tzv. profylaxi.

Sekundární prevenci aplikujeme na osoby, které jsou z hlediska sociální patologie rizikové nebo se již deviantního chování dopustily.

Terciární prevence se snaží zabránit recidivě daného jevu. Samozřejmě sociální prevenci lze klasifikovat podle jiných kritérií např. podle rozsahu, kde se rozlišuje prevence plošná, skupinová a individuální.

Individuální přístup je v dnešní době rozšířen v domovech pro matky s dětmi v tísni, kde se sestavují a aplikují konkrétní individuální programy pro jednotlivce.

³⁷ Dánská studie z roku 1994 sledovala od narození 4269 chlapců v souvislosti s jejich odmítnutím matkami (kvůli porodním komplikacím), jako jednu z významných příčin jejich násilného chování ve věku osmnácti let. Tito mladíci (4,5% vyšetřované populace), spáchali 18% všech násilných trestných činů. (Koukolík, 1996:203)

³⁸ Rozbor šedesáti vědeckých prací, které vznikaly v letech 1877–1993 a zabývají se transgeneračním přenosem zneužívání dětí dokládá, že třetina postižených dětí selže v pozdější rodičovské roli stejným způsobem. (Tamtéž, str. 206)
Psychiatrické údaje říkají, že za dlouhodobé a těžké duševní poruchy 3 – 6% žen odpovídá jejich sexuální zneužívání v dětství. U mužů se odhaduje poloviční podíl. (Tamtéž, str. 258)

Potěšujícím faktem je, že člověk je nesmírně produktivní a vynalézavé stvoření s ohromnými sebeuzdravovacími možnostmi. Mnoho záleží na jeho volných schopnostech, vlastnostech. Každá dospělá, socializovaná osobnost s relativně dobrou rozumovou kapacitou je schopná sebevýchovy a sebevzdělávání, respektive je schopna změnit svoji existenci, úděl, osud.

Bohužel ženy – matky, které byly samy v dětství deprivované a bez možností celoživotního sebepoznávání, sebevýchovy a seberozvoje nelze vnímat tímto způsobem.

„Mezi hlavní cíle a úkoly psychicky a sociálně zralé a zdravé osobnosti patří: přijmout vlastní tělesný zjev, konstituci, zdravotní stav a mužskou či ženskou roli v životě. Vytvářet zralé vztahy a komunikační aktivity s ostatními lidmi. Získat adekvátní vzdělání a kvalifikaci pro povolání. Usilovat o celoživotní sebevzdělávání a sebevýchovu. Získat ekonomickou nezávislost, realizovat v životě a práci sociálně odpovědné jednání. Založit, stabilizovat a průběžně harmonizovat své manželství a rodinný život, usilovat o skupinovou i individuální (kultivovanou a etickou) osobní identitu, tedy především o vědomí toho, kdo člověk je, jaké má kapacity, přednosti, zápory i nedostatky, ke komu patří a kam směřuje, jaké místo má ve světě, jakých cílů a hodnot chce dosáhnout.“ (Kohoutek, 2007:183)

Pokud lidská bytost není schopná z nějakého důvodu přijmout aspoň některé tyto úkoly za své životní krédo, tak existuje reálná možnost výskytu společenských patologií, jako např.: drogové závislosti, alkoholismus, nikotinismus, duševní poruchy a poruchy chování, závislosti na sektách aj.

„Velký materiálně – technický pokrok civilizace s sebou přináší stále více požitků a pohodlí. Tím však dochází i ke zvýšení celkové zchlostivělosti (astenizaci) člověka.“ (Tamtéž, str. 182)

Ženy mají obecně jinou fyzickou a psychickou konstituci než muži. Závislosti u žen se obvykle vyvíjí rychleji než u opačného pohlaví a důsledky jsou mnohem závažnější. Zdravotní důsledky bývají často horší než u mužů kvůli menší toleranci k návykovým látkám, např. alkoholu. Ženy pijí často osamoceně doma, izolovány od společnosti, která je k ženám méně tolerantní než k mužům.

Nikotinismus je zvláště nebezpečný u dívek a mladých žen. Hlavně pro jejich eventuální potomstvo, které mívá nižší hmotnost a bývá častěji nezralé. Je zde rovněž vyšší výskyt vrozených vad a časté poškození nervové soustavy. Prvních osm týdnů těhotenství je nejcitlivějším obdobím, proto je optimální zanechat návyku kouření již před početím dítěte.

Duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek se třídí takto:

Akutní intoxikace (vyvolaná požitím alkoholu, opioidů, kanaboidů, kokainů, jiných stimulací včetně kofeinu, halucinogenů, užitím sedativ nebo hypnotik, tabáku, organických rozpouštědel, použitím několika látek).

Nadužívání drog (abúzus) znamená buď nadměrné používání drog, nebo jejich užívání v nevhodnou dobu (např. v těhotenství apod.). Nadužívání drog je takové požití drog, které nepříznivě ovlivní tělesnou i duševní činnost člověka.

Drogová závislost je specifický duševní, někdy i tělesný stav, vyplývající ze vzájemného působení mezi organismem a drogou, charakterizovaný změnami chování a prožívání a dalšími reakcemi a jevy, které zahrnují i nutkání brát drogu stále nebo pravidelně pro její účinky na psychiku nebo někdy proto, aby se zabránilo nepříjemným stavům (**odvykací stavy**). (Kohoutek, 2007:122)

Okrajově se zmiňují o závislosti na sektách, často velmi nebezpečných pro možnost manipulování s jedinci, kteří vstupem do těchto organizací mnohdy ztrácejí samostatnost, identitu, vlastní individualitu a osobnostní autonomii. Často dochází k destrukci psychiky jedince a jeho osobnosti.

2.4 Poslání ženy a výkon mateřství

*„Hlavní poslání ženy je v lásce k muži, v zušlechtování jeho osobnosti.“
„Základním posláním ženskosti (tedy každé ženy) je pomoci konstituovat muže v plnohodnotné duchovní bytosti a právě tak mužskosti (každého muže) – pomoci konstituovat z ženy plnohodnotné duchovní bytosti.“ (Staněk, Brzobohatá, 2004:16)*

Druhým hlavním posláním ženy je mateřství.

„Matka by měla být např. modelem ženskosti, vzorem lásky, něžnosti. Emoční problémy dětí mohou často souviset s pocitem nejistoty, kterou trpí jejich matka. Tato její nejistota může vyplývat z nedostatečného přizpůsobení se mateřské roli a chyb ve výchově dětí. Emoční labilita dětí je často odrazem emoční nestálosti jejich rodičů. Otec by měl být vzorem mužnosti, organizačních schopností a dovedností.“ (Kohoutek, 2007:162)

„Pro přežití lidstva, národů a jádra našeho národa je v současné době naprostým kategorickým imperativem pro všechny budoucí matky a pro všechny ostatní v duchu živé lidi zajistit využití možnosti vytvoření účinné ochrany před poškozováním novorozenců.“ (Staněk, Brzobohatá, 2004:42)

Těhotenství, ať už je chtěné či nechtěné, je zvláštním časem, který vyžaduje, aby se ženě dostalo zvýšeného odpočinku a péče. Je to nutné hlavně kvůli dítěti. O poznatcích z prenatalní psychologie jsem se již zmiňovala dříve, ale chtěla bych ještě zdůraznit, že prenatalní zásah, spočívající v podpoře ze strany ženina okolí, osvěty a omezení škodlivých návyků a stresu, rovněž významně zlepšuje výsledek těhotenství.

Péče o těhotné ženy, které jsou zároveň velmi silné, ale i značně zranitelné, by měla být nejvyšší prioritou v každé lidské společnosti.

„Jestliže žena z jakéhokoliv důvodu přijde do jiného stavu, jsou společnost a příbuzní povinni vytvořit takovou atmosféru, aby jí nahradili otce!!! (Viz. Josef, otčím Ježíše. Viz. Starý zákon o utiskování vdov).“ (Staněk, Brzobohatá, 1993:49)

Ženy v tomto citlivém období totiž často trpí úzkostí, obavami a zranitelností. Práce s ženami v prenatálním období vede rovněž k poklesu potřeby užívání škodlivých látek jako cigarety, alkohol a drogy, které často slouží k potlačení těchto psychických stavů.

„Kolik plnohodnotných lidských bytostí se podaří národu vytvořit, taková bude jeho budoucnost. Proto budoucnost národů je v rukách žen...“ (Staněk, Brzobohatá, 2004:42)

E. Rheinwaldová, v publikaci *„Rodičovství není pro každého“* tvrdí, že rodičovství je jako řemeslo či profese, které by se mělo povinně učit ve školách od nejnižších tříd až po univerzity, aby v budoucnu mohli být moudří rodiče příkladem.

Dítě totiž není hračka, ale velmi náročná bytost. Mít dítě by mělo být privilegiem fyzicky a psychicky zdravých, zodpovědných, inteligentních lidí.

Rodičovskou roli nejsou schopny zastoupit sebelepší instituce, což bylo potvrzeno mnoha výzkumy.

V dnešní době je opravdu těžkým úkolem vychovat tzv. zdravou generaci. Stát by musel v tomto směru podniknout mnohé legislativní změny. Jde především o štěstí a zdraví dětí.

Hlavně muži by měli mít takový plat, aby po tuto kritickou dobu byli schopní uživit rodinu. Problém je hlavně v tom, že ženy ve lhůtě rozhodujících pěti let, by se měly intenzivně věnovat výchově svého potomka. Jedná se o „profesionální“ přístup, tj. mateřství zcela zodpovědné a na plný úvazek.

„V posledních létech, vlivem atmosféry feminismu, se rozmohla mezi ženami móda, »nechtít se vdát, ale mít dítě«. Prý se nepotřebují starat o chlapa. Nositelky této »chytrosti« si neuvědomují neúplnost ženy, odpovědnost mateřství a náročnost výchovy dítěte. Pro vychování plnohodnotného dítěte jsou nutné energie zprostředkovávané matkou i otcem. Děti osamělých matek, kterým se nedostalo pomoci »mužské« strany, jsou až na výjimky duševně handicapované.“ (Staněk, Brzobohatá, 1993:49)

V podstatě je lidstvo přemnoženo, a tak by bylo prospěšné zlepšit kontrolu státu v oblasti péče o děti (viz. absolutní nedostatek kompetentních sociálních pracovníků).

Zmrzačených osobností, závislých na alkoholu, drogách či psychicky nemocných, a to vinou rodičů či společnosti, je mnoho. Prostředky na jejich léčbu stojí stát (tj. nás) závratné sumy. Metody rodičovství se totiž „dělí“ tzv. transgeneračním přenosem, takže i lidské problémy jsou „podděny“.

„Děti, které byly v dětství bity nebo týrány chovají se většinou stejně ke svým dětem. Studie také ukazují, že matky, které se odmítají účastnit předporodních příprav a programů, se liší od druhých tím, že u nich převládají negativní a ambivalentní vztahy jak k vlastním rodičům, tak k partnerům.“ (Rheinwaldová, 1993:64)

Potřebujeme zdravou populaci. Je zcela zřejmé, že v nové společnosti je třeba vychovávat zdravé maminky, ale rovněž profesionály znalé této problematiky (sestry, lékaře, administrativní pracovníky, aj.). Jde např. o láskyplný, harmonický porod. Dítě totiž není věc, ale zcela vědomě cítící bytost.

Proces spojení matky s dítětem začíná dlouho předtím, než se narodí. Také události spojené s porodem mohou mít veliký vliv na matčiny city k dítěti.

Narození dítěte má rovněž velký význam pro otce. Margaret Meadová kdysi řekla, že důvodem, proč tolik kultur zakazuje otcům účast u porodu, je skutečnost, že takový zážitek a nové miminko by je natolik oblomily, že už by pak nemohli tak lehce odcházet, obrnit se a konat svoje mužské povinnosti stejně jako dříve. (Northrupová, 2004:470)

Mnohým národům je ale společná představa, že bolest rodičky je menší, když je při porodu přítomný otec nebo osoba blízká. Z tohoto názoru je patrné, že se počítá s určitými psychickými mechanismy, které jsou uvedeny do činnosti. Nepochybně přítomnost blízké osoby přináší úlevu v bolestech, pomáhá překonat těžké chvíle a formuje jakousi časnou interakci matka – dítě a otec.

Dr. T. Verny, kanadský lékař, který se zabýval prenatalní psychologií, ve své knize „Tajemství nenarozeného dítěte“ pojednává o tom, že emocionální život dítěte je vytvářen matčinými myšlenkami. Proto je její duševní zdraví tak nesmírně důležité. Mnoho lidových pověr se vztahuje k tématu těhotenství. V některých je i kus pravdy a jakoby předpovídají vědecké poznatky.

Pokud je komunikace matka – dítě hojná a uspokojivá, plod se vyvine ve zdravé, radostné dítě. Tato komunikace je snadno měřitelná a potvrzená mnohá výzkumy. Plod má vyvinut např. smysl hmatu, chuti, sluchu, sání, učení, aj. Dítě je spojené s matkou a prožívá s ní vše: radost, smutek, bolest, únavu, stres, nemoci, zlozvyky, závislosti, aj.

Prožitky dítěte v prenatalním stadiu jsou uchovávány do paměti a jsou podstatnou součástí jeho pozdějšího myšlení, prožívání, chování, jednání, apod.

Zastánci prenatalního učení tento jev nazývají „pra – vědomí“, „pra – prožitky“, „pra – paměť“, který je podle něj nejhlubším, nejzákladnějším, nepomíjejícím a předznamenávajícím nutně všechno další duševní dění. (Matějček, Langmeier, 1986:114) Rovněž představa nebezpečného lůna matky kuřačky, alkoholičky, závislé na lécích či drogách, nebo živící se špatnou stravou je pro embryo určitě děsivá.

Doposud je malá a nedostačující informovanost o těchto jevech spojených s těhotenstvím a mateřstvím. Také nedostatek prevence. Mnoho žen v dnešní době není vůbec připraveno pro plnění tak důležité úlohy.

Osvěta pro rodičovské poslání je zde nezbytná. Měla by zahrnovat kurzy ve školách, poradnách, centrech aj.

Lidé, kteří vyrůstají bez cílevědomého rodičovství a kteří nejsou v tomto duchu vychováni, nevyrostou ve zdravé příslušníky společnosti 21. století. Nestačí jen přenášet výchovné zvyklosti z generace na generaci. Rodičovství je totiž experimentální práce se vzácným a citlivým „materiálem“.

„Vaše děti nejsou vaše děti,

jsou to synové a dcery Života, který se touží obnovovat.

Přicházejí skrze vás, ale ne od vás.

A i když jsou s vámi, přece vám nepatří.

Můžete jim dát svou lásku, ale ne své myšlenky.

Mají své vlastní myšlenky.

Můžete ubytovat jejich tělo, ale ne duši.

To protože jejich duše sídlí v příbytku zítřka,

který nemůžete navštívit ani ve snech.

Můžete se pokoušet být jako ony, ale nechtějte,

aby byly jako vy.

To protože život nejde zpátky, ani se nevláčí s včerejškem.

Jste luky, ze kterých jsou vaše děti vystřeleny jako šípy.

Lučištník vidí znamení na cestě věčnosti

a napíná vás jako tětivu svou mocí,

aby jeho šípy mohly letět rychle a dolétnout daleko.“ (Kahlil Gibran)

3. Možnosti sekundární prevence

Jednou z klasických možností pomoci a řešení společenských neúspěchů matek s dětmi, jsou více či méně účinné sociální programy organizované příslušnými institucemi (domovy) pro účely prevence poskytované této cílové skupině.

Náplň těchto zařízení by měla optimálně respektovat potřeby klientek na základě jejich ryzí motivace a aktivního zapojení se do programů (sociálních i vzdělávacích). Je to životně důležité jak pro ně, tak pro jejich děti.

Tyto programy jsou velmi významné pro eventuální uskutečnění procesu niterního růstu, učení a změny, případně nápravy a následného zařazení se do společnosti. Taktéž posílení smyslu pro sebeúctu a uvědomění si zdroje univerzální životní síly, která se také projevuje skrze fyzické tělo každého jedince.

„Stav zdraví žen je vsutku zcela spjat s kulturou a společností, v níž žena žije...“ (Northrupová, 2003:29)

Již jsem se o tom sice zmiňovala, ale ještě jednou bych chtěla zdůraznit, že v roce 1999 Valné shromáždění OSN poukázalo na problém domácího násilí. Den 25. listopadu byl deklarován jako mezinárodní den proti násilí na ženách. Také v ČR od ledna 2007 platí zákon spjatý s tímto širokým problémem. Je to zákon o vykázaní. Násilník může být vykázan na deset dní z domu. Ženy tak mají možnost i potřebný čas se ukrýt třeba na utajeném místě. Existuje rovněž možnost požádat u soudu o vyloučení partnera z domu až na rok. Ze statistik víme, že ženy se rozhodnou řešit problémy domácího násilí ve chvíli kdy zjistí, že se to týká jejich dětí. Opora v zákonech v souvislosti s tímto naléhavým problémem je zde velmi zapotřebí.

Každoročně i v Brně se pořádají akce zaměřené na zvýšení povědomí o uvedeném problému, tj. násilí na ženách ve všech jeho podobách, jako např. domácí násilí, sexuální zneužívání a znásilnění, obchod se ženami či jiné genderově podmíněné násilí.

3.1 Azyl

Azylové domy pro matky s dětmi v tísní³⁹, které provozují státní i nestátní organizace, mají svá specifika a zvláštnosti. Tyto organizace poskytují klientkám různé sociální služby, jako např. sociální poradenství, sociálně-výchovný program, resocializační program, volnočasové aktivity, pomoc při uplatňování práv a při obstarávání osobních záležitostí kromě ubytování. Některé domovy poskytují rovněž následnou terénní a ambulantní péči a tzv. byty na půli cesty.

Bylo mi umožněno nahlédnout do zákulisí tří domovů v Brně⁴⁰. Díky ochotě vedení těchto domovů mohu zde popsat jejich poslání, cíle, cílovou skupinu a principy.

1) Občanské sdružení Na počátku funguje již patnáct let a usiluje zejména o ochranu a rozvoj lidského života. Od 1. 8. 2007 je toto sdružení registrováno jako poskytovatel čtyř sociálních služeb podle zákona 108/2006 Sb. Tyto služby jsou nasměrované na podporu těhotných žen a dívek a maminek s dětmi v tísní.

Jedná se o následující služby: Poradna Na počátku (odborné sociální poradenství). Domov pro dětský život (azylové domy). Pobytová následná péče Domova pro dětský život – byty na půli cesty (domy na půli cesty). Terénní a ambulantní následná péče Domova pro dětský život – sociálně aktivizační služby (sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi).

³⁹ Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb.

⁴⁰ 1) Na počátku, o. s.

Soběšická 60, 614 00 Brno

Tel: 548 221 405 (nepřetržitá služba), 774 440 812.

E-mail: info@napocatku.cz, www.napocatku.cz

2) Domov pro matky s dětmi Zvonek

Terezy Novákové 1947/62 a, 621 00 Brno

Tel: 541 227 896, 549 273 559.

E-mail: dmd_tn@volny.cz, www.css.brno.cz

3) Domov pro matky s dětmi Společná cesta

Heyrovského 610/11, 635 00 Brno

Tel: 546 210 763

E-mail: dmd.heyrovskoho@centrum.cz, www.css.brno.cz

Poslání poradny Na počátku se vyznačuje tím, že poskytuje odborné poradenství těhotným ženám, které se v důsledku svého těhotenství dostaly do tíživé životní situace. Poradna je současně kontaktním místem pro příjem klientek do azylového domu tohoto sdružení. Pomoc ženám při řešení tíživé životní situace vychází z jejich individuálních potřeb. Tato pomoc je poskytována způsobem, který ženy podporuje v aktivním řešení jejich situace. Je u nich podporován rozvoj dovedností pro samostatný život a je nasměrován k začlenění zpět do běžného života ve společnosti.

Cílem služby poradna je ochrana nenarozeného dítěte a podpora jeho zdravého vývoje. Realizace služby směřuje k tomu, aby krizový stav klientky byl stabilizován. Ke stabilizaci stavu klientky jsou používány veškeré vhodné informace, které by jí byly nápomocné lépe se v situaci orientovat, jako např. poskytnutí kontaktů na specializovaná pracoviště, odborníky a další instituce užitečné pro řešení konkrétních situací. Také zlepšení orientace ve vlastních právech a povinnostech. Pro bezpečné prožití těhotenství, také setrvání nějaké doby s miminkem, je nezbytné nalezení vhodného azylu.

Cílovou skupinou služby poradna jsou těhotné ženy v obtížné životní situaci. Služba je přístupná ženám z celé České republiky bez ohledu na jejich věk (tj. i nezletilým), duševní či tělesné zdraví, společenské postavení, rasu nebo náboženskou příslušnost. Do azylového domu Na počátku jsou ale přednostně přijímány ženy do šestého měsíce těhotenství.

Poradna Na počátku poskytuje služby v odpovídající kvalitě a prostřednictvím vzdělaných a zkušených pracovníků. Klade se důraz na další vzdělávání pracovníků, aby se lépe orientovali v nových trendech a metodách sociální práce. Služba vychází hlavně z potřeb a přání klientek. S každou uživatelkou služby se uzavírá individuální smlouva vycházející z její konkrétní životní situace. Klientka má rovněž prostor pro samostatné rozhodnutí o přijatelném řešení a je posilovaná její samostatnost pro pozdější bezproblémové začlenění zpět do běžného života.

Posláním Domova pro dětský život je poskytnutí azylového ubytování a sociálního programu těhotným ženám v tísní, které si přejí své dítě donosit, jelikož ve svém přirozeném prostředí nemají k tomu podmínky. Pomoc těmto ženám vychází z jejich individuálních potřeb. Je poskytována způsobem, který je podporuje aktivní řešení jejich situace, v rozvoji dovednosti pro samostatný život a klientky směřuje k začlenění do přirozené komunity.

Dlouhodobým cílem této služby je ochrana nenarozeného dítěte a podpora jeho zdravého vývoje, o který domov usiluje prostřednictvím posílení kompetencí budoucí maminky. Realizace služby poléhá na zajištění bezpečného místa pro prožití těhotenství, prvních šesti měsíců života maminky s dítětem a také následného místa k bydlení. Tato služba klade důraz na rozvíjení dovedností v oblasti péče o sebe a dítě, získání dovedností souvisejících s vedením domácnosti a zlepšení orientace ve vlastních právech a povinnostech. Dalšími cíli této služby je trénink dovedností užívání služeb různých institucí, rozvíjení dovedností potřebných pro zvládání krizí a konfliktů, posilování sebedůvěry a sebeúcty, jako zdroje vnitřní síly pro hledání dobrého životního způsobu pro matky s dětmi.

Domov aktivně podporuje nezávislost klientek na této službě tím, že hledá zdroje pro uspokojení jejich potřeb v přirozeném prostředí (např. v rodině či ve službách široké veřejnosti). Také usiluje o začlenění uživatelek služby do běžné společnosti tím, že jim umožňuje vzdělávání (poskytováním informací a učením dovedností), posiluje jejich silné stránky i vlohy, které vycházejí z jejich individuálních potřeb. Práce pracovníků domova je prostoupena principem partnerství (řešení věcí spolu) a zároveň citlivě respektuje nejen zájmy matky, ale zastupuje též zájmy společnosti (např. dítěte).

Sociální službu Domov pro dětský život k 31. 12. 2008 využilo sto dvanáct žen a devadesát sedm narozených dětí.

Kvalita služeb domova je zaručená trvalým vzděláváním pracovníků, které zahrnuje sebepoznání, osobnostní růst a edukaci v oboru (semináře, školení, přednášky, aj.).

Posláním pobytové následné péče Domova pro dětský život – byty na půli cesty je pomoci ženám s dětmi udělat samostatný krok z azylového zařízení do samostatného života tak, aby si v novém prostředí uchovaly adaptabilní vzorce chování, které nabyly během pobytu v domově. Pro naplnění těchto cílů je nabídnuto ženám-matkám ubytování v bytech na půli cesty, pomoc při zařizování a vedení nové domácnosti, asistence při jednání s úřady, pomoc při kontaktu se společenským prostředím, psychická podpora, poradenství zaměřené na osobnostní zrání a telefonická krizová pomoc, pomoc s přípravou dětí na školní docházku a výchovné poradenství.

V neposlední řadě je poskytována pomoc s plánováním hospodaření s finančními prostředky a sociálně právní poradenství. Využití těchto služeb závisí na individuálních potřebách klientky.

Cílem této služby je podpořit maminky s dětmi stěhujícími se z azylového domu úspěšně zvládnout samostatný život v přirozeném prostředí.

Realizace služby směřuje k tomu, aby bylo zajištěno místo k bydlení, získání a upevnění dovedností souvisejících s vedením domácnosti, zlepšení orientace ve vlastních právech a povinnostech, posílení v oblasti péče o sebe a dítě, začlenění do vztahové podpůrné sítě, stabilizace v krizích a rozvíjení dovedností potřebných pro zvládání krizí a konfliktů. Rovněž posílení sebedůvěry a sebeúcty, jako zdroje vnitřní síly pro dosažení optimálního životního způsobu žen s dětmi.

Cílovou skupinou této služby jsou ženy a děti z celé ČR, které prošly Domovem pro dětský život a ještě nemají jiné ubytování nebo je toto ubytování přechodně nejvhodnější, a dále pocítují naléhavou potřebu podpory pro fázi přechodu do samostatného života.

Posláním čtvrté služby organizace Na počátku je terénní a ambulantní následná péče Domova pro dětský život – sociálně aktivizační služby. Jde o pomoc ženám a dětem, které strávily část svého života v Domově pro dětský život, udělat krok z azylového zařízení do samostatného úspěšného života. Služba je nabízena uživatelkám, které se po ukončení pobytu v azylovém domě stěhují do podnájmu, či pronájmu, popř. jiného tzv. vlastního bydlení. Obsah této služby se opět odvíjí od individuálních potřeb klientky a směřuje ji k začlenění do přirozené komunity.

Cílovou skupinou čtvrté služby jsou ženy s dětmi z celé ČR, které prošly Domovem pro dětský život a po fázi přechodu do zcela samostatného a nezávislého života ještě potřebují podporu.

Principy této poslední služby vystihují podporu v začlenění matek s dětmi do přirozeného místního společenství tím, že jim nabízí pomoc zorientovat se v nové komunitě a vyhledat v ní zdroje pomoci a růstu. Kromě toho je jim nabízen prostor, aby mohly reflektovat svoje zkušenosti, které při začleňování získávají, a učit se z nich. Podpora maximální možné samostatnosti klientky, a to poskytováním informací a učením dovedností je, kromě formulaci individuálního plánu na základě domluvy mezi klíčovým pracovníkem a klientkou, samozřejmosti pro naplňování cílů sdružení a cílů uživatelek služby.

2) Domov pro matky s dětmi Zvonek patří pod Centrum sociálních služeb a je příspěvková organizace a státním zařízením.

Posláním domova je pomoc osamělým matkám s dětmi s trvalým pobytem v městě Brně, které se ocitly v nepříznivé situaci spojené se ztrátou bydlení a podpora klientek v jejich snaze začlenit se do běžného života, tj. efektivně řešit svoji nepříznivou situaci.

Domov poskytuje ubytovací kapacitu patnácti potřebným matkám s maximálně dvěma dětmi ve věku do pěti let. Poskytuje ubytování maximálně na jeden rok, sociální poradenství, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Cílem domova Zvonek je práce s klientkami pro zlepšení jejich nepříznivé situace, tj. poskytování individuální podpory, která jim umožní orientovat se ve vlastní situaci, podpora soběstačnosti uživatelek a jejich schopnosti řešit svoje problémy. Na základě individuálních osobních cílů, které si stanoví uživatelky samy, se pracovníci domova snaží být nápomocní začlenění klientek do běžného života.

Cílovou skupinou tohoto domova jsou neprovdané plnoleté ženy s maximálně dvěma dětmi do pěti let věku. Dále těhotné ženy, ženy žijící v nefunkčním manželství, zvažující podání žádosti o rozvod a oběti domácího násilí.

3) Domov pro matky s dětmi Společná cesta patří pod Centrum sociálních služeb, příspěvková organizace a je rovněž státním zařízením.

Posláním domova Společná cesta je nabízet pomoc a podporu matkám s dětmi, které se ocly v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Domov od 1. 9. 2002 zajišťuje matkám s dětmi vhodné podmínky pro život, s možností řešení sociální a bytové situace v co nejkratší možné době.

Cílem tohoto domova pro matky s dětmi je práce s klientkami na zlepšení jejich situace v psychické, sociální a bytové rovině. Na základě individuálně stanovených osobních cílů, se pracovníci domova snaží vrátit klientky do běžného života ve společnosti hledáním a realizací řešení jejich situace, a hlavně pomocí přijmout odpovědnost za svoji situaci.

Cílovou skupinou domova jsou těhotné ženy a matky s dětmi s trvalým bydlištěm v ČR, které se ocly v sociální a bytové tísní. Věk dětí, které mohou být s matkou ubytovány v domově, je omezen hranicí osmnácti let. Výjimku tvoří děti, které dosáhly zletilosti, ale ještě aktivně studují SŠ. Služba je zaměřena nejen na matky. Dětem ubytovaným s matkou se rovněž dostává individuálního přístupu. Službu může využít i prarodič s vnučetem svěřeným do vlastní péče. Do domova jsou přijímány: oběti domácího násilí, národnostní menšiny, osoby ohrožené závislostí na návykových látkách, matky se zdravotním postižením, které samostatně plní své rodičovské povinnosti, matky s různě postiženými a duševně či chronicky nemocnými dětmi.

Tento domov kromě ubytování poskytuje i další služby jako: poradenství sociální, všeobecné a zprostředkovaně psychologické, sociálně – výchovný program, volnočasové aktivity a resocializační program.

Každý z těchto tří domovů se liší a je specifický jak cílovou skupinou, tak nabízenými službami. Azylové domy nacházejí široké uplatnění a jsou velmi potřebnými zařízeními pro matky s dětmi v tísní, ze sociálně slabších poměrů nebo obětí domácího násilí.

Azylová zařízení pro matky s dětmi v tísni v Brně:

1. Domov sv. Markéty pro matky s dětmi v tísni, Staňkova 47, tel: 549 210 182 – 3.
2. Spondea Brno, Sýpka 25, tel: 541 235 511, mobil: 608 118 088 (děti, matky).
3. Magdalenium, neveřejná adresa, mobil: 776 718 459 (ženy, matky).
4. Na počátku, Soběšická 60, tel: 548 221 405 (těhotné ženy).
5. Domov pro matky s dětmi, T. Novákové 62 a, tel: 541 227 896.
6. Domov pro matky s dětmi, Heyrovského 11, tel: 546 210 763.
7. Ubytovna pro přechodný pobyt, Koniklecová 5, tel: 547 210 786 (pro matky, otce s dětmi).
8. Armáda spásy – azylový dům Josefa Korbela, Mlýnská 25, tel: 543 212 530.
9. Dům sociální prevence, Podnásepní 20, tel: 543 255 522 (zařízení určeno pro jednotlivce i rodiny).

3. 2 Programy

Sociální a vzdělávací programy v azylových domovech pro matky s dětmi v tísni jsou více či méně terapeutickou otázkou. Programy (kromě ubytování) jsou vlastně hlavní náplní působení sociálních pracovníků na ženy s dětmi, které se ocitly v tíživé situaci. Tyto programy jsou velmi významné pro možné uskutečnění procesu niterního růstu, učení a změny a následného zařazení se do společnosti. Sociální pracovníci usilují rovněž o posílení pocitu vlastní hodnoty u maminek, tj. smyslu pro sebeúctu. Uvědomění si těchto hodnot může být základem lepší péče žen o svůj život, a tím i o život a rozvoj jejich dětí. Je to velmi náročný projekt a náročná práce ve smyslu efektivní individuální motivace těchto žen.

„Charakteristika terapie vychází z faktu, že náprava, přetváření návyků, stereotypů a modelů chování představuje složitější, náročnější a také dlouhodobější proces než vlastní utváření osobnosti při výchově. Současně jde o proces nákladnější, s relativně nízkou efektivitou.“ (Kraus, 2008:151)

Proces přetváření návyků a modelů chování u dospělých lidských jedinců je vsutku složitá záležitost, jelikož klíčová role rodiny je založená na předávání určitých návyků, hodnot a společenských norem. Fenomén opakování rodičovských disfunkčních vzorců je jakýmsi druhem sociální dědičnosti, kultury. V kapitole č. 2 jsem se již zmiňovala o tom, že lidé podléhají daleko více vlastním zážitkům než např. zvířata⁴¹ a jednou upevněná kultura, třeba i ta zvířecí, je tak hluboce zakořeněná u lidského jedince, že se stává jeho přirozenou součástí.

K poznatkům ohledně dědičného opakování chyb rodičů, tzv. transgeneračního přenosu, mohu jen dodat, že je vekou překážkou pro matky s dětmi ze sociálně slabších či patologických poměrů. Chybí jim totiž jakákoliv vnitřní motivace či přesvědčení, že by vůbec něco na sobě měly měnit. Bez terapeutické pomoci, programové motivace a vlivu sociálních pracovníků samy (až na výjimky) nejsou jakékoliv změny schopny dosáhnout. Hlavně v případě výskytu stresu u těchto žen nabíhají původní zakódované rodičovské vzory.

⁴¹ Viz. Vlčí děti.

Široké a bohaté spektrum programové nabídky poskytuje domov Na počátku. Maminky mají možnost navštěvovat různé celoroční kurzy zaměřené na péči o matku a dítě (např. kurz přípravy k porodu, kurz péče o dítě, raná péče, kurz zdravotnictví, klub maminek), ruční práce, šití, kurz o sociálních dávkách, kurz zaměřený na hospodaření v domácnosti.

Vedle společných aktivit se tento domov zaměřuje také na individuální práci s každou maminkou. Na základě individuálně stanovených osobních cílů je společně zpracováván individuální plán, který zachycuje její konkrétní potřeby a cesty k naplnění. Na jeho základě pak je maminkám nabídnuto např. osobní poradenství, pomoc při hospodaření a při kontaktech s úřady, doprovázení při péči o dítě, aj.

Pracovníci organizace Na počátku se rovněž snaží podporovat kroky svých klientek v tom, aby směřovaly k vrůstání do přirozené místní komunity, např. účastí na městských akcích, přednáškách, karnevalech, koncertech aj. Při řešení některých individuálních obtíží, jsou ženy – matky odkazovány na zdroje odborné pomoci v komunitě (psychoterapeut, občanská poradna, terapeutická skupina, pedagogicko-psychologická poradna). Úkolem sociálních pracovníků je také někdy tvrdší motivace klientek spočívající na motivaci ke změně v oblasti hranice zájmů matky a zájmů dětí. Pro ochranu zájmů dětí jsou matky limitovány vnějšími pravidly.

Vrátím se ještě k programům, které jsem vyjmenovala na začátku této stránky. Velmi zajímavý mi připadá nápad s klubovnou pro maminky, do které je zapojená i psychologka, která sem dojíždí jednou měsíčně. Společná setkání maminek slouží především ke sdílení zkušeností s výchovou a zkušeností ze života matky samoživitelky. Diskuse se obvykle odvíjí od četby textů vztahujících se k těmto oblastem zájmů. Dále je klub zaměřen na péči o matku, a to především na možnosti relaxace, např. tanec, cvičení a ruční práce. Klub je prostorem pro obnovení sil a načerpání nové energie. Aktivity nasměřované na děti obsahují každodenní doučování, kontakty se školami, doprovod na volnočasové aktivity (např. keramická dílna), hlídání dětí v době, kdy matka vyřizuje naléhavé záležitosti (např. návštěvy různých odborníků), víkendové akce, které zahrnují výlety, hry, učení se různým dovednostem a prázdninové tábory.

S tak rozsáhlou a naprosto optimální péčí, která se dostává matkám s dětmi v tísní od občanského sdružení Na počátku, jsem se ještě nikde nesetkala.

Pokud jde o domovy státní, spadající pod Centrum sociálních služeb, tak tyto mají dosti odlišnou politiku programové nabídky. Většinou jde o zprostředkovanou službu, nebo v případě zájmu je matka s dítětem na konkrétní službu nakontaktovaná.

Tyto domovy slouží hlavně jako azyl pro matky s dětmi v tísní. Cílem těchto domovů pro matky s dětmi v tísní je pracovat s klienty tak, aby se celkově zlepšila jejich situace s hlediska psychické, sociální a bytové stránky jejich života.

Vždy je stanoven individuální cíl, přístup a plán pro osobní potřeby matky s dítětem. Samozřejmě s jejím souhlasem se sepisuje smlouva obsahující tyto individuální, konkrétní závazky.

Domovy (kromě azylového ubytování) poskytují volnočasové aktivity (disponují vlastní hernou a zahradou), resocializační program a různá poradenství, např. sociální, všeobecné a zprostředkované, např. psychologické poradenství.

Hlavním úkolem azylových domovů je dosáhnout maximální možné samostatnosti a nezávislosti klientky na sociálních službách státu v co nejkratší možné době.

Nejpodstatnější princip práce s klientkou domova vychází z myšlenky zdravého rozvoje dítěte v jeho přirozeném prostředí, tj. vlastní rodině. Snahou je působit na matku, její příbuzné a dítě(děti) tak, aby se utvářelo prostředí plné lásky a porozumění. Dále, aby matka, která odchází z domova, uměla dobře pečovat o své dítě(děti), vést samostatně svoji domácnost a jednat s úřady, popřípadě aby si našla vhodné zaměstnání.

Jde hlavně o to, aby klientky služeb byly schopny zaopatřit sebe i dítě(děti) a žít odpovědně, plnohodnotně a samostatně ve svém přirozeném prostředí.

3. 3 Zařazení do společnosti

Některé matky s dětmi, které prošly Domovem pro dětský život organizace Na počátku, pro fázi přechodu do zcela samostatného a nezávislého života mnohdy ještě potřebují pomoci. Přáním maminek v těchto případech je uspokojivě zvládnout život s dětmi a nepropadnout se do potíží. Některé maminky jsou postižené naučenou bezmocností, a tak bez opory a pomoci k nasbírání chybějící odvahy, důvěry a úcty k sobě, by to jistě nezvládly. Dosažení tohoto přání představuje pro mnohé z nich naplnění dlouhé řady úkolů, a především poctivou práci na sobě.

Služba následná péče má za úkol podporu a pomoc těmto maminkám s dětmi při začleňování se do přirozeného společenství, do něhož se nově přistěhovaly. Spolupráce se zcela odvíjí od potřeb klientek. V procesu individuálního plánování je jim pomoheno při formulaci jejich osobních cílů. Forma a obsah spolupráce se sdružením se domlouvá tam, kde na realizaci cílů maminky nestačí samy.

Ve spleti problémů v jednotlivých rodinách je velmi užitečnou pomůckou trajekt plán, který velmi přehledně definuje oblasti života rodiny a pomáhá je při potížích adekvátně zvládnout. Díky této pomůcce je možno rozkrýt příčiny pocíťovaných problémů a objevit souvislosti, které ženám na první pohled nejsou zjevné. Kromě oblasti funkční rodiny, jejíž zvládnutí je nejnaléhavější (např. hospodaření s finančními prostředky a zapojení dětí ve škole), se s nimi pracuje i na vývoji v oblastech organizace každodenního života rodiny, rozdělení odpovědností v rodině (občas se ujme tzv. rodinná rada), vedení domácnosti a péče o zdraví všech členů rodiny.

Pracovníci organizace se také věnují obnově vztahů s původní rodinou a dále oblasti partnerských vztahů a vztahů s lidmi z přirozené komunity. Samozřejmě oblasti osobnostního rozvoje jednotlivých žen jsou v souvislosti se všemi oblastmi dávány do kontextu (např. ve smyslu sebepoznávání, učení se sociálním dovednostem, potřebám a ovládnutím svých emocí). Pro vrůstání do přirozené komunity jsou klientky rovněž podporovány a to účastí na různých městských akcích, jako např. akce v mateřských centrech, na přednáškách, koncertech, aj. sezónních akcích.

Pro řešení individuálních obtíží jsou maminky směřovány na zdroje odborné pomoci v komunitě (občanská poradna, psychoterapeut, terapeutická skupina, pedagogicko – psychologická poradna).

O fungujícím klubu maminek v Domově pro dětský život již jsem psala dříve. Ten je taktéž navštěvován pro vzájemné sdílení zkušenosti, odpočinek a relaxace od běžných, denních problémů (tanec, cvičení, masáže, společné pečení či vaření a ruční práce).

K dalším službám, které dobře fungují, patří pomoc s přípravou dětí na předškolní a školní docházku, sociálně právní poradenství, poradenství v oblasti péče o dítě (zahrnuje také videotrénink interakcí), víkendové a prázdninové pobyty pro děti. Aktivity směřované k dětem, jako hlídání, doučování, doprovod na volnočasové aktivity, návštěvy různých odborníků aj. služby, jsou rovněž hojně poskytovány. Dovolená pro maminky s dětmi, které prošly domovem je též každoročně organizovaná.

Řadě maminek, které odešly z Domova pro dětský život, se podaří získat nové místo k bydlení, např. podnájem, městský byt nebo azylový dům v místě trvalého bydliště, popř. se vracejí k příbuzným. Některé se bojí představy samostatného života, kde náročné životní úkoly musí už zvládnout samy.

Služba terénní a ambulantní péče Domova pro dětský život pomáhá předcházet krizovým situacím, zadluženosti a návratu žen k nezdravým životním vzorcům.

Poradenství je poskytováno v oblastech výchovy dítěte, partnerských, rodinných vztahů a v oblasti organizace denního života rodiny. Pravidelný kontakt s klientkou je udržován nejméně jedenkrát týdně, s postupným snižováním intenzity kontaktů během roku. Matky s dětmi se tak postupně učí zvládat životní úkoly samy nebo s pomocí zdrojů z přirozené komunity v novém místě bydliště. Většinou to matky zvládají dobře, děti z jejich péče nemusí být odejmuty, ačkoli to některým někdy vážně hrozí.

Péče této organizace o matky s dětmi v nouzi je opravdu všestranná a optimální. Domov pomohl mnoha ženám v nesnázích a zachránil mnoho dětských životů.

4. Výzkum v zařízeních

Sociální pedagogika preferuje humanistický přístup ke zkoumání, jelikož je velmi blízký tomuto oboru. Centrem pozornosti tohoto přístupu je člověk (lidé) a toto hledisko koresponduje především s hlubším porozuměním (hermeneutikou) daného tématu.

Problém, který řeším v teoretické části této diplomové práci je profil svobodné ženy – matky, její role a nesnadné postavení přes veškeré změny ve společnosti. Jelikož porozumění je jakýmsi nástrojem poznání, tak jsem se pokusila na základě analýzy dostupné literatury, poznatků z oblasti psychologie a jiných zdrojů najít a vysvětlit příčiny (více realit) zodpovědné za postavení této cílové skupiny v dnešní společnosti.

V této rovině jsem se zabývala hlavně vznikem a počátkem souboru jevů od prenatalní problematiky matka – dítě, přes transgenerační přenos opakování chyb rodičů, patologické a kulturologické příčiny a jiné složité životní, sociální okolnosti.

Problémem jsem se zabývala i ve smyslu hledání poznání a pravdy, tj. gnozeologicky a ve smyslu porozumění vztahu člověka k sobě, ostatním lidem a k celému světu. Hlavně otázky po smyslu života a úloze ženy v širším významu mne vždy fascinovaly a zajímaly. Zajímalo mne také, proč se ženy dostávají do těchto tíživých situací a jestli je možné tomuto fenoménu nějak efektivně zabránit.

Pokud jde o výzkumnou část, tak mi bylo umožněno nahlédnout do »zákulisí«⁴² tří organizací pro matky s dětmi v tísní⁴² a zde jsem se pokusila zjistit, jestli existuje i jiná cesta pomoci této cílové skupině a jestli tato intervence je zde vůbec zapotřebí.

Tuto cestu pomoci vidím především v hledání smyslu existence, ve zkvalitnění dalšího života těchto ohrožených žen s dětmi ve společnosti. Mohou tomu být nápomocné nové kurzy či programy řešící tuto složitou problematiku.

⁴² Viz podkapitola 3. 1 Azyl.

4. 1 Výzkumné otázky, metody a formy zpracování

Centrum pozornosti v zařízeních pro pomoc ohrožené skupině matek s dětmi spočívá především v poskytnutí azylu a určení specificky akutních potřeb pro tvorbu individuálního programu. Tento program je významný pro učení klientek sociálním dovednostem, které jsou často vážným deficitem v jejich socializaci.

Existenciální problémy, se kterými se potýkají klientky hledající zázemí azylových domovů, jsou mnohdy velkou překážkou, která blokuje jejich optimální, osobnostní rozvoj. Je pro mne otázkou, jestli po odstranění těchto existenciálních problémů a určité stabilizaci je možný vznik zájmu o vnitřní (duševní) proměnu u zkoumaného vzorku žen.

Další otázkou je účinnost nové nabídky terapeutických kurzů či programů (kromě programů sociálně vzdělávacího charakteru), která by případně řešila problematiku výzvy k niterní změně.

Otázky, na které budu hledat odpovědi prostřednictvím výzkumných metod, zní:

1. Mají tyto domy podstatný význam pro záchranu dětí?
2. Mohou tato zařízení pomoci ženám ze slabšího sociálního prostředí postavit se na vlastní nohy?
3. Je možné rozšířit programy o další části, které by zkvalitnily budoucí život této cílové skupiny (rezervy, nedostatky)?
4. Je dostatečně kvalitní práce zaměstnanců v těchto zařízeních (nejsou na ně kladeny přílišné nároky nebo jsou určité rezervy nevyužity)?

Jako metody zpracování mé diplomové práce jsem použila explorativní metodu, tj. dotazník a volný rozhovor se sociálními pracovníci i vedoucími domovů pro zjištění, jak preventivní programy plní svojí funkci a jestli klientky azylových domů jsou vedeny cestou změny a růstu, která vede k sebeúctě, sebevýchově, soběstačnosti a nezávislosti nebo jsou podněcovány výlučně k získávání sociálně praktických dovedností.

Rozhodla jsem se pro kvalitativně orientovaný výzkum. Tento typ výzkumu vychází zejména z fenomenologie, která zdůrazňuje subjektivní aspekty jednání lidí, a tudíž kvalitativně orientovaný výzkum připouští existenci více realit a dovoluje porozumět smyslu vyskytujících se jevů. V tomto případě šlo o výzkum u malých skupin osob. Důraz byl kladen na jedinečnost a vcítění se na rozdíl od kvantitativně orientovaného výzkumu, kde připadá v úvahu pouze jedna realita (pozitivizmus), jedná se o velké skupiny osob, číselné vyjádření, vysvětlení a zobecnění jevu s určitým odstupem. Tato výzkumná orientace, tj. převažující přístupy současných pedagogických výzkumů jsou sice naprosto rozdílné, přesto se je pokusím dle možnosti kombinovat. Myslím si, že pro postihnutí kvalitativních rozdílů mezi jevy je rovněž důležité zachycení jejich množství, tj. kvantity. Poznání reality totiž vyžaduje postihnutí zkoumaných jevů jak ze stránky kvalitativní, tak kvantitativní.

Dotazníkové šetření jsem provedla ve třech domovech pro matky s dětmi v tísni. Byl to domov občanského sdružení Na počátku (pro těhotné ženy do šestého měsíce těhotenství) a státní azylové domy: domov Zvonek (pro matky s dětmi do pěti let) a domov Společná cesta (pro matky s dětmi do osmnácti let věku). Jelikož každý azylový domov byl něčím specifický a měl drobné difference, např. ohledně věku dětí či programové nabídky, tak jsem se snažila přizpůsobit formulaci některých dotazníkových položek pro optimální výsledek shromažďování potřebných dat. Připravila jsem celkem tři varianty dotazníku, tj. pro azylové domovy: Zvonek, Společná cesta a domov Na počátku zvlášť a také pro zaměstnance domovů.

V době mého šetření domovy neměly plně obsazeno a návratnost dotazníků není nikdy stoprocentní. Vzhledem k této situaci jsem obdržela zpět celkem dvacet jedna dotazníků určených matkám s dětmi a třináct dotazníků určených zaměstnancům domovů. Dotazníky⁴³ obsahují položky, tj. otázky obsahové (výsledkové) a položky funkcionální. Obsahové položky byly nutné pro splnění výzkumného záměru a funkcionální položky pomáhají optimalizovat průběh dotazování. K funkcionálním položkám jsem zařadila tzv. položky kontaktní, jako např. úvod do zkoumané problematiky, demografické údaje aj., položky funkcionálně psychologické sloužící k „přeladění“ respondenta a případné kontrolní otázky pro prověření věrohodnosti zjišťovaných údajů.

⁴³ Viz přílohy č. 1–3.

Pokud jde o formu požadovaných odpovědí v dotaznících, tak jsem se snažila zpestřit položky odlišnými způsoby odpovědí na otázky, tj. zařadila jsem do dotazníku otázky nestrukturované (otevřené) a strukturované (uzavřené), což je možnost tvorby samostatné odpovědi respondenta nebo manipulace s navrženými odpověďmi anebo eventualita výběru s větším množstvím odpovědí. Otázky se vztahují jak k jevům vnějším (např. názory na programy), tak k jevům vnitřním (např. postoje, motivy, citové stavy).

Otevřené položky jsou sice náročnější na zpracování a vyhodnocení, ale zase umožňují hlubší proniknutí k sledovaným jevům, tudíž lépe postihují skutečné mínění respondentů. Stejnorodé položky v dotaznících se pokusím dle možnosti hodnotit společně. Ostatní položky budu analyzovat odděleně. Pro závěry z výzkumu použiji syntézu a deskriptivní interpretaci.

Pro lepší přehlednost pro vyhodnocení dotazníků rozdělím položky na ty, co se vztahují k jevům vnějším, a ty co patří k jevům vnitřním. K jevům vnějším bych zařadila veškeré informace tykající se programů sociálních i vzdělávacích pro matky s dětmi a jejich názory ohledně funkčnosti těchto programů, pobytu v azylu a práce personálu. K jevům vnitřním řadím postoje, motivy a citové stavy klientek.

Pro kontakt s respondenty jsem uvedla na začátku dotazníků účel, legendu a některé demografické údaje, např. věk, rodinný původ a vzdělání.

- Počet respondentů: 21 (matek)+13 (zaměstnanců).
- Průměrný věk klientek všech zkoumaných domovů je 28 let.

Pocházím z rodiny				
Rodina:	Na počátku	Zvonek	Spol. cesta	Součet
úplná	1	7	5	13
neúplná	1	2	3	6
náhradní	1	0	0	1
DD	0	1	0	1
Součet	3	10	8	21

Vzdělání:	Na počátku	Zvonek	Spol. cesta	Součet
základní	1	8	2	11
středoškolské	2	2	6	10
vysokoškolské	0	0	0	0
Součet	3	10	8	21

Zájem o programy

Programy:	Zvonek	Spol. cesta	Součet
nepotřebuji	4	4	8
vzdělávací	3	0	3
výchovné	2	0	2
volnočasové	0	2	2
pečovatelský	1	0	1
práce a bydlení	0	2	2
Součet	10	8	18

- V tabulce „Zájem o programy“ není uveden domov Na počátku, protože disponuje vlastní programovou nabídkou, a proto byl zpracován samostatně. Zájem klientek o kurzy v domově Na počátku zahrnuje: kurz péče o dítě, zdravotnictví, šití a ruční práce a klub maminek.
- Programy nabízené v azylových domech plní očekávání klientek. Pouze jedna klientka si stěžuje na sociální dohled u matek v domově Společná cesta.
- Většině klientek v domově nic nechybí. Některým se stýská po rodině, příteli, prostoru, počítači, vlastní kuchyni a WC s koupelnou v bytové jednotce. Po psychické stránce jim chybí více porozumění, klidu a důvěry.

- Dle mínění klientek domova Zvonek v domově jejích dětem nic nechybí. Jedna z nich tvrdí, že jejímu dítěti schází otec. V domově Společná cesta se tři klientky domnívají, že jejích dětem chybí internet, dalším třem nic, jedné chybí klid a důvěra a další porozumění. Pokud jde o doporuční služeb pro děti, tak souhrnně čtrnáct matek nechce žádnou službu, dvě chtějí školku, dvě plavání, tři výchovnou (psychologickou) službu.
- Klientky domova Zvonek v osmi případech pro sebe nechtějí žádné nové kurzy. Dvě z nich by uvítaly relaxační kroužek a ruční práce. V domově Společná cesta tři klientky jsou spokojené, čtyři by chtěly počítačové kurzy, jedna pomoc při hledání bytu. V domově Na počátku, kromě stávající nabídky by klientky uvítaly kurz péče o vzhled, keramiku (letos zrušená), jazykový, počítačový a ošetřovatelský kurz.
- Zájem o prenatální psychologii projevilo ve Zvonku osm z deseti klientek, ve Společné cestě čtyři z osmi. V domově Na počátku o to není zájem, jelikož tyto informace z části zahrnuje stávající programová nabídka.
- Od personálu většina klientek očekává: příjemné chování, komunikaci, ochotu pomáhat, porozumění, vstřícnost, laskavost, radu, loajalitu.
- Od svých blízkých, klientky ze Zvonku očekávají pomoc, podporu a upřímnost. V domově Společná cesta neočekávají většinou nic, jen ve třech případech psychickou podporu. V domově Na počátku jedna žena neočekává od svých blízkých nic, další dvě čekají potěšení, jistotu, lásku a porozumění.
- Od pobytu v zařízeních se většinou očekává zázemí, pomoc v péči o dítě a pomoc při návratu do běžného života.
- Připravenost postavit se na vlastní nohy po opuštění domova deklarují všechny klientky ze Společné cesty, přesto v kontrolní otázce čtyři z nich odpověděly, že toho jsou schopné samy, dvě neví, za jednu to zařídí blízcí a další to nechává na zaměstnancích domova. Devět z deseti klientek ze Zvonku hlásí připravenost, ale v kontrolní otázce se jedna spoléhá na blízké a další na personál. Všechny klientky domova Na počátku hlásí nepřipravenost pro samostatný život.

- Názor klientek na vlastní osud je většinou negativní, naproti tomu existuje u nich ochota pracovat na jeho změně.
- Souhrnný význam tíživé situace, kterou klientky zažily před nástupem do domovů, celkem: pět respondentek tuto situaci považuje za trest a šestnáct za výzvu ke změně.

Co si myslíte o odpuštění?				
Je to úleva pro moje:	Na počátku	Zvonek	Spol. cesta	Součet
tělo	0	0	0	0
duši	0	2	0	2
ducha	0	0	1	1
celková úleva	3	7	5	15
já neodpouštím	0	1	2	3
Součet	3	10	8	21

- Lepší život pro klientky domova Na počátku znamená na prvním místě vlastní bydlení, okrajově lásku a vnitřní (duševní) proměnu. Pro klientky domova Zvonek lepší život znamená opět na prvním místě vlastní bydlení, na druhém místě lásku a vlastní bydlení, okrajově peníze, vnitřní (duševní) proměnu, nebo vše dohromady. Klientky domova Společná cesta uvádí hlavně lásku a vlastní bydlení, okrajově vnitřní (duševní) proměnu, peníze a běžné starosti a radosti.
- Po hmotné stránce jsou domovy v rámci možnosti komfortně vybavené a na vylepšování se rok od roku pracuje. Například v domově Zvonek jsem zaregistrovala kompletní výměnu starého nábytku za nové vybavení. Domov Na počátku zrekonstruoval půdní prostory na společenskou místnost. V domově Společná cesta jsem viděla mnoho moderních vymožeností, mezi jinými venkovní prosklenou kuřáckou místnost navazující přímo na dětskou hernu.

4. 2 Vztah matka – dítě v domově

Vzhledem k tomu, že sociální služby jsou ošetřeny zákonem o sociálních službách č. 108/2006 Sb., tak je tendence postupovat v tomto směru dle individuálních potřeb klientek. Podle Listiny základních práv a svobod klientky nesmí být nuceny k činnostem, se kterými nesouhlasí kromě směrnic, které platí v domovech.

Pomoc ženám při řešení tíživé životní situace vychází zejména z jejich subjektivních potřeb. Tato pomoc je poskytována způsobem, který ženy podněcuje k aktivnímu řešení vlastní situace. Je u nich podporován rozvoj dovedností pro samostatný život, schopnost péče o dítě(děti), zvládnání domácnosti, aj. Hlavním úkolem domovů je na prvním místě poskytnutí azylu, odborného poradenství a nasměrování žen-matek k začlenění zpět do běžného života ve společnosti⁴⁴.

Vztah matka – dítě je úzce vázán na pojem socializace, což je podmínkou pro tzv. zlidšťování člověka. Biologická bytost se tak transformuje na bytost společenskou tzv. sociálním učením. Mnohé studie dokládají všeobecně známý fakt, že šťastné a spokojené ženy mají daleko více bystré a schopné děti. Je zapotřebí optimálně využívat těchto poznatků, protože v každé kultuře platí, že čím víc rodiče děti chtějí, tím více je budou v dalším životě milovat. Matka je totiž modelem, vzorem, se kterým se její dítě identifikuje. Pozitivní, láskyplný vztah matky k dítěti napomáhá dobrému startu jedince do života v dané společnosti.

Vztahem matka – dítě v domovech jsem se rovněž zabývala v dotazníkovém šetření pro zaměstnance. Zaměstnankyně domovů na otázku „Jaký je nejčastější vztah matka – dítě v domově?“ většinou odpovídaly kladně. Vztah popisovaly jako: dobrý, většinou dobrý, celkem dobrý, úzký, pevný, většinou pevný, docela pevný (ve smyslu, že „konečně mi někdo patří“), nebo velice individuální (např. vzhledem k prostředí, ze kterého pochází matka, ale v rámci svých možností se prý matky maximálně snaží dávat dětem lásku, kterou třeba samy nepoznaly). Jednu z odpovědí na tuto otázku cituji, jelikož nic nezastírá. *„Dá se říci, že vztah matka – dítě v domově je kladný. Nezřídka se však setkáme i s velmi špatnou péčí a ojediněle i se situací, kdy je vlastní matka pro dítě nebezpečím“*.

⁴⁴ V kap. č. 3 jsem podrobně popsala funkci azylových domovů, jejich programovou nabídku a službu následné péče, tj. zařazení zpět do běžné společnosti.

Domovy pro matky s dětmi v tísni mají veliký význam pro záchranu dětí. Nepochybně v těchto zařízeních je podporován zdravý vývoj dítěte a činěno vše v jeho prospěch. Matkám je poskytnuto zázemí, kde se v klidu a relativní pohodě mohou po stanovenou dobu maximálně a s pomocí vyškoleného personálu věnovat svým dětem a také vlastním individuálním potřebám. V dotaznících všechny dotazované matky uvádí, že jejich dětem v domově nechybí nic. Mají možnost využívat služby, kurzy a programy nabízené nebo zprostředkované domovy, kromě nadbytečných nároků, které jim domov prozatím nemůže zajistit, např. televizor, počítač, internetové připojení, počítačové kurzy, kurzy plavání, aj.

Ráda bych se ještě zmínila o domově Na počátku, který je specifický tím, že je hlavně zaměřen na těhotné ženy. Zde je velký zájem o kurz přípravy k porodu, péče o dítě, zdravotnictví, kurzy šití a ručních prací. Jsou to zejména kurzy tykající se porodu, péče o dítě a domácnost, jednání s úřady a finanční poradenství. Domov je zvláště specifický tím, že přijímá přednostně ženy do šestého měsíce těhotenství. To je velkým přínosem pro nastávající matku i dítě z hlediska prenatální psychologie. Tento domov garantuje matkám relativně klidné těhotenství, porod a pobyt s miminkem přibližně do šestého měsíce jeho věku. Samozřejmě se stává, že dítě může být matce odebráno nebo se ho sama dobrovolně vzdá. Dítě je pak předáno k adopci. Důležité však je, že je zachráněn dětský život. Občanské sdružení Na počátku se rovněž více soustřeďuje na pomoc při zajištění bydlení pro klientky po opuštění domova a zároveň klade důraz na následnou ambulantní péči. Ženy – matky tak mají šanci postavit se na vlastní nohy a jednodušeji překlenout aklimatizaci do běžné společnosti⁴⁵.

Ostatní azylové domovy se spíše soustřeďují na ubytování žen po dobu nezbytně nutnou a poskytování pomoci podle subjektivních potřeb klientek. Zde bych chtěla ještě dodat, že dle dotazníkového šetření, více než polovina žen z azylových domovů má zájem o poznatky z prenatální psychologie. Domnívám se, že by bylo přínosné zorganizovat např. přednášky či čtení o této tématice, která by navazovala na péči o dítě. V každém azylovém domě existuje společenská místnost či herna pro děti, kde by bylo možné propojit jakékoli zajímavé čtení s nějakou manuální činností (ženy mají rovněž zájem o ruční práce, např. společná příprava výzdoby k různým příležitostem).

⁴⁵ Viz. Podkapitola 3. 3.

4. 3 Péče o tělo, duši, ducha

Říká se, že tělo je chrám naší duše a měli bychom o něj s láskou pečovat. Pokud se našemu tělu dostane náležitě péče, tak se nám odvděčí zdravím. Naše tělo je také spolehlivým ukazatelem v případě, kdy procházíme náročným životním obdobím. Psychika je také odrazem našeho celkového zdraví.

„Naše tělo tvoří naši duši, stejně jako naše duše tvoří naše tělo.“ (David Spangler)

Jak ženy mohou pečovat o své tělo, lze najít v nekonečném množství literatury, i když každá žena intuitivně cítí, co je pro její tělo prospěšné a co ne. Dnes se mnoho mluví např. o zdravé výživě. Northrupová doporučuje změnu v přístupu k výživě v patnácti krocích:

1) „Prozkoumejte svou motivaci ke zlepšení vlastní výživy. 2) Respektujte své tělo už dnes, bez ohledu na to, jak vypadá. 3) Jezte potraviny, které máte ráda, pomalu, vědomě a ve správnou dobu. 4) Jezte, když máte hlad a přestaňte, když máte pocit sytosti. 5) Vyjasněte si svůj vztah k jídlu. 6) Buďte naprosto upřímná ohledně toho, co a proč jíte. 7) Aktualizujte své kulturní naprogramování. 8) Vědomě přehodnoťte své představy o tom, co byste měla a neměla jíst. 9) Přestaňte držet diety. 10) Uzavřete mír se svou hmotností. 11) Určete si velikost své kostry. 12) Zjistěte, zda jste fit nebo máte nadváhu. 13) Převychovejte své oči. 14) Jezte tak, abyste se cítila zdravá. 15) Rehabilitujte svůj metabolismus.“ (Northrupová, 2004:628)

Jsou to vesměs dobré rady, jak respektovat své tělo a udržovat ho v náležité formě. Další předností pro tělo je síla pohybu, tj. cvičení nebo pravidelný pohyb, např. v přírodě. Je dobré si vyčlenit čas pro sebe, jelikož nikdy nekončící domácí práce a povinnosti tu budou i po naší smrti, a pokud cvičení prodlužuje život, tak si vlastně šetříme čas. O péči o vzhled projevila zájem pouze jedna z jednadvaceti respondentek.

Pro ženy s dětmi z azylových domů by bylo přínosem zorganizovat nějaký kurz nasměřovaný na pohybové aktivity, které by navazovaly např. na volnočasové činnosti. Péče o sebe samu není rozmarem, ale otázkou sebezáchovy, a proto by bylo vhodné vést ženy z azylových domovů alespoň v duchu těchto myšlenek. Pohyb a relaxační cvičení celkově posilují organismus a mají blahodárny vliv na psychiku, tj. na optimální zdravotní stav. Láska k vlastnímu tělu je láskou k životu.

Práce na fyzické a psychické kondici a zdravé výživě je jasnou záležitostí, ale úsilí o sociální změny musí jít ruku v ruce s ochotou a „zhojit“ uvnitř všechny přijaté pocity viny, nenávisti a pochybnosti, které jsou zakódované v každé buňce lidského těla (naše kulturní dědictví – tzv. archetypy či memy⁴⁶).

V dotazníku pro klientky domovů jsem zařadila otázku ohledně názoru na odpuštění. Většina respondentek uvedla, že je to celková úleva nebo úleva pro duši, ale tři z jednadvaceti uvedly, že neodpouští. Dle poznatků z psychologie zdraví, mohou mít tyto ženy zdravotní potíže, jelikož je narušená jejich vnitřní, psychická harmonie.

Podstata zachování vnitřní harmonie spočívá v určité dávce sebedůvěry a víry v sebe sama. Naučit se respektovat sebe vyžaduje odvahu, určitý trénink a ochotu se stále učit. Různé relaxační metody, supervize, videotrénink, psychoterapeutické metody (např. etikoterapie C. Bezděka), mohou být klientkám domovů velmi nápomocné při obnově smyslu života, respektive somatopsychospirituální rovnováhy.

Velmi mě rozčaroval fakt, že polovina respondentů – pracovníků domovů pro matky s dětmi v tísní má záporné mínění o tom, že by klientkám pomohl hlubší náhled na smysl existence pro zkvalitnění jejich dalšího života a rozvoje osobnosti.

Citují některé názory: „*Myslím si, že to poslední, na co by uživatelky měly sílu, je hledání smyslu života – takže ne.*“ „*V žádném případě*“.⁴⁷

Napadla mne otázka: „Co má v životě člověka smysl, když ne život?“ Jak můžeme přispět k duchovnějším, tj. lepší budoucnosti, když se o to nebudeme zajímat?

Dnes je doba absence duchovního poznání nebo jakékoli práce na sebepoznání. Není k tomu nutné vyznávat nějaké náboženství nebo patřit k nějaké sektě nebo církvi. Stačí se jen občas zamyslet, „kdo jsem, proč tu jsem a kam jdu.“⁴⁸ Ženy z azylových domovů potřebují nejen hmotnou pomoc či psychologickou poradnu, ale také oduševnělý a láskyplný přístup personálu, který by je i jejich děti vedl na cestu ke šťastnějšímu životu.

⁴⁶ Viz. Pozn. č. 36 str. 35.

⁴⁷ Pozn. Pracovníce domova v dotazníku uvádí, že se duchovně vzdělává.

⁴⁸ Viz. Pozn. č. 29 str. 29 (citát A. Einsteina str. 17).

4. 4. Závěry z výzkumu

Téma mé diplomové práce se týká především programové nabídky v domovech pro matky s dětmi v tísní. Programy fungují od roku 2007 na základě individuálních potřeb klientek, což je pro ně velkým přínosem, avšak zároveň spornou otázkou.

Zákon č. 108/2006 Sb. (rovněž prováděcí vyhláška k zákonu o sociálních službách č. 505/2006 Sb.) upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci. Sociální služby musí být poskytovány v zájmu osob a v náležitě kvalitě takovými způsoby, aby bylo vždy důsledně zajištěno dodržování lidských práv a základních svobod osob. Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Azylová služba podle odstavce 1 obsahuje základní činnosti: a) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, b) poskytnutí ubytování, c) pomoc při uplatnění práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Tento zákon nařizuje vytvářet při poskytování sociálních služeb takové podmínky, které umožní osobám, kterým poskytují sociální služby, naplňovat jejich lidská i občanská práva, a které zamezí střetům zájmů těchto osob se zájmy poskytovatele služeb. Z této zákonné úpravy vyplývá, že v souladu s Listinou základních práv a svobod klientky nesmí být k ničemu nuceny.

Dříve byly klientky určitým způsobem nuceny v rámci azylového pobytu programy absolvovat, jelikož to patřilo k těmto službám. Dnes si mohou vybírat, co chtějí, a je opravdu velmi individuální, s jakou účastí či aktivitou se na programech budou podílet. Často si neuvědomují, že některé kurzy by je mnohdy obohatily, ale z lenosti či nevědomosti se jich odmítají účastnit. Většina programů v azylových domovech je zprostředkovávaná v rámci sítě domovů. Klientky jsou dle zájmů a subjektivních potřeb též nasměrovány do různých poraden, vzdělávacích a volnočasových center.

Na rozdíl od klasických azylových domovů, disponuje občanské sdružení Na počátku v Domově pro dětský život svojí vlastní programovou nabídkou. V rámci této nabídky jsou sestavovány individuální programy opět dle zájmů klientek nebo jsou podle jejich potřeb rozšiřovány⁴⁹.

Pokud jde o vedení matek s dětmi cestou změny a růstu, která vede k sebeúctě, sebevýchově, soběstačnosti a nezávislosti, je dle mého pozorování tento problém odkládán na tzv. vedlejší kolej. Personál většinou tvrdí, že jejich klientky jsou natolik zahlcené existenčními problémy, že většinou na toto téma tzv. neslyší. Přesto je přístup personálu i klientek k tomuto tématu velmi individuální. Zvláště záleží na tom, zda klientky chtějí takových služeb využívat, neméně důležité je i vhodná motivace a odborné vedení kurzů zaměřených na růst osobnosti.

Otázku možného zájmu žen z domovů o vnitřní (duševní) proměnu jsem rovněž uvedla jako jednu z položek v dotazníkovém šetření. Vnitřní (duševní) proměnu, jako jednu z podmínek lepšího života, označilo pět žen z jednadvaceti dotazovaných. Polovina respondentů v dotazníku pro zaměstnance se vyjádřila záporně ohledně případných kurzů vedoucích k hlubšímu náhledu na smysl existence a pro zkvalitnění dalšího života a rozvoje osobnosti. Ostatní respondenti zastávají názor, že hlubší náhled na život pomůže každému člověku.

ad. 1 – 2. Otázka významu domovů pro záchranu dětí a pomoc při aklimatizaci žen do běžné společnosti je nesporná a podrobněji jsem tento problém řešila v podkapitole č. 4. 2.

ad. 3. Problém rozšíření programové nabídky o další části, které by zkvalitnily budoucí život této cílové skupiny, má své rezervy i nedostatky. Nabídku lze rozšířit o různé relaxační metody, terapeutické kurzy, videotrénink, supervize, kurzy správné životosprávy, etikoterapie, čtení⁵⁰ a přednášky, např. z prenatalní psychologie (zaznamenala jsem poměrně vysoký zájem o tuto tematiku).

⁴⁹ Viz. Podkapitola č. 3. 2 Programy.

⁵⁰ Např. V. Satirová „*Model růstu Za hranice rodinné terapie*“ (viz. Str. 228 „Brašna s nářadím na údržbu sebeúcty“).

ad. 4. K tématu kvality a odbornosti práce zaměstnanců v těchto zařízeních mohu napsat, že jakost služeb domovů je relativně zaručená a zahrnuje osobnostní růst a edukaci v oboru. Jsou to převážně školení, semináře a přednášky. Někteří zaměstnanci kromě toho studují na vysokých školách. Do dotazníkového šetření jsem zahrnula položku ohledně kladených nároků a rezerv v jejich profesi. Všichni zaměstnanci se vyjádřili pozitivně, že na ně kladené nároky jsou přiměřené. Rezervy se ještě najdou u osmi respondentů a u pěti ze třinácti dotazovaných jsou prý vyčerpané.

Co chybí ženám v domově?

Z dotazníkového šetření vyplývá, že ženám v domově nechybí nic. Jsou většinou spokojené a jen okrajově touží po věcech spíše konzumního charakteru, které nejsou v podstatě zásadní pro řešení jejich situace. Po psychické stránce jim schází více porozumění, klidu a důvěry.

Domnívám se, že klientky nejsou samy schopny rozpoznat, co jim vlastně chybí. Vzhledem k dřívějšímu nedostačujícímu sociálnímu zázemí, ze kterého pochází, tj. svých původních rodin a poměrů, to ani vědět většinou nemohou. Nepříznivé životní okolnosti, kdy ženy – matky zůstávají svobodné, nebo mladistvé, bez dostačujícího vzdělání, a nebo kvalitního rodinného zázemí, jsou již historicky známy. Dalším závažným problémem pro profil svobodné matky je otázka zneužívání a týrání, která vytváří předpoklad pro onemocnění duše i těla. Jak jsem již dříve podotkla, existuje velká pravděpodobnost, že ženy, které byly zneužívány v dětství, budou zneužívány i v dospělosti. Ve svém vývoji byly formovány touto zkušeností, a tak obtížně rozeznávají milující lidi a láskyplné prostředí.

Lidský nervový systém v dospělosti funguje tak, že posiluje zážitky z raného dětství (zejména ty špatné), pokud není toto naprogramování vědomě pozměněno. Zde je prostor pro motivaci těchto žen – matek školeným personálem pro změny směrem k naformovaným zkušenostem z dětství.

Rodič, který sám nezažil dostatek mateřské náklonnosti, není schopen ji poskytnout svému dítěti. O transgeneračním přenosu vazby matka – dítě, tj. navázání takové vazby, jakou byla připoutána k vlastní matce, jsem se již několikrát ve své práci zmiňovala. Jsou to hlubší a závažné souvislosti, které nelze měnit ze dne na den.

Nápravu vidím ve vzdělávání personálu cestou supervize aj. metod, které podněcují k práci na sebepoznání a seberozvoji. Klíčem k porozumění jiným je porozumění sobě sama. Lidský život je založený na vzájemných interakcích – vztazích. Tyto mezilidské vztahy musí být pěstovány, jelikož vzájemné porozumění je otázkou přežití lidstva.

„Být člověkem znamená už také přesahovat sebe sama. Podstata lidské existence spočívá v sebetranscendenci, řekl bych.“ (Frankl, 2006:37)

Na důležitosti smyslu existence, významu sebepoznání, sebevýchovy a sebeúcty lze postavit hypotézu: Člověk bez smyslu existence nemůže plnohodnotně žít a optimálně se rozvíjet. Tohle stanovisko doložím teoreticky na základě díla V. E. Frankla *„Lékařská péče o duši“* (základy logopedie a existenciální analýzy).

Frankl tvrdí, že psychoterapie, zvláště psychoanalýza, se podobá světské zpovědi, ale logoterapie, zvláště existenciální analýza, je lékařská péče o duši. Není to ani náhražka náboženství, ani psychoterapie, ale jejich pouhým doplněním. Logoterapeutická metodika a technika (logos – duch, orientace na smysl) může být použita na každého člověka bez ohledu na jeho nemoc, víru či přesvědčení. Člověka lze definovat jako rozmanitost v jednotě a celosti bytosti. Pokud si lidská bytost v sobě nese nějaký problém (vina, nenávisť, bolest, frustrace, aj.), jeho celistvost a jednota jsou narušeny.

Pozitivní orientace na smysl a hodnoty je vynikajícím prostředkem léčby pro jakýkoliv lidský problém. Vědomí a odpovědnost tvoří dvě základní skutečnosti lidské existence, ale bezsmyslnost, neboli existenciální vakuum, je příčinou neuróz. V logoterapii se v této souvislosti mluví o existenciální frustraci.

Freud měl na tuto orientaci jiný názor. Tvrdil, že v momentě, kdy se člověk ptá po smyslu života, je nemocný (Frankl, 2006:25), ale T. A. Kotchen na základě statistických výzkumů logoterapie zjistil, že orientaci člověka na smysl lze hodnotit jako měřítko duševního zdraví. *„Lidé nejsou objekty, které existují jako židle nebo stoly, oni žijí, a jestliže zjistí, že jejich žití je redukováno na pouhou existenci židlí a stolů, páchají sebevraždy.“* (Frankl, 2006:32)

Psychoterapie se snaží hlavně o to, aby se duševní stalo vědomým. Logoterapie se naproti tomu snaží, aby se vědomým stalo duchovní. Víra v nějaký vyšší smysl má psychotherapeutický a psychohygienický význam. Jestliže pramení z vnitřní síly, činí člověka silnějším.

Fenomenologie ukazuje jakýsi přesah, transcendentní rozměr, který nám pomáhá vnitřně „vidět“ věci v jiné dimenzi. Svědomí pro Frankla je orgánem smyslu. Tolerance je pokora – respektování víry někoho jiného. Vůle ke smyslu jako specificky lidská schopnost, odkrývá smyslové tvary nejen ve skutečném, ale i možném. Smysl života se totiž nedá vynalézt, ale pouze odkrýt. Máme k dispozici svobodnou volbu – odkaz na svědomí. Život vyžaduje od člověka určitou flexibilitu ve směru přizpůsobování se možnostem, které se mu v průběhu života naskytují.

„Jak může člověk poznat sám sebe? Pozorováním nikdy, spíše však jednáním. Zkus dělat svou povinnost a budeš vědět hned, co na tobě je. Co je však tvá povinnost? Požadavky dne.“ (Goethe)

V následujícím citátu V. E. Frankl použil tzv. „koperníkovský obrat“: „Život sám je to, kdo klade člověku otázky. Člověk se nemá co tázat, daleko spíše je životem tázán, on má životu odpovídat – má život z – odpovědět.“ (Frankl, 2006:72)

„Apelovat na vůli ke smyslu znamená daleko spíše dát zazářit smyslu samému – a nechat na vůli, aby jej chtěla.“ (Frankl, 2006:75)

„Bereme-li lidi takové, jací jsou, pak je děláme horšími, když je však bereme tak, jací mají být, pak je děláme takovými, jací být mohou.“ (Goethe)

Frankl prezentuje existenciální analýzu na původů neurotického symptomu, který má čtyři kořeny, založené na čtyřech dimenzích lidského bytí: jako následek něčeho fyzického, jako výraz něčeho psychického, jako prostředek v rámci sociálního silového pole a jako modus existence (východiskový bod pro existenciálně analytický postup).

Terapeut pomáhá při získání takového hodnotového systému, který u klienta pokryje nebo absorbuje rušivý faktor, např. logoterapeutická technika paradoxní intence je prospěšná, když se pacient přiměje k tomu, čeho se nejvíce obává (např. fobické stavy). Oblast logoterapie a existenciální analýza, jsou hraničními oblastmi mezi medicínou a filozofií. Nejsou náhražkou za psychoterapii, ale mohou přispět k jejímu polidštění.

Lidská společnost dneška trpí nakažlivým konzumizmem, prázdnotou a nudou, které diktují média. Význam duchovních hodnot v životě moderního člověka chronicky chybí, a proto je tolik vražd, sebevražd, sebepoškozování, psychických nemocí, závislostí, aj. patologických společenských jevů.

Ke kladným změnám ve společnosti může přispět i obor Sociální pedagogika hlavně tím, že do svých výchovně – vzdělávacích cílů vloží více existenciálního smyslu. Důraz na vyšší lidské hodnoty, význam sebepoznání, sebevýchovy a sebeúcty patří do kompetence humanistických přístupů, respektive souvisí s hermeneutickou pedagogikou, kde je podstatou porozumění strukturám lidského duševna a kultury.

Doufám, že i moje diplomová práce přispěje k obohacení oboru Sociální pedagogika o nový rozměr chápání existence člověka na Zemi, a také o nové náměty kurzů pro zlepšení poměrů v domovech pro matky s dětmi v tísní. Kurzy, týkající se smyslu existence, významu sebepoznání, sebevýchovy a sebeúcty, by byly v domovech pro matky s dětmi nesporně prospěšné. Programy, zaměřené tímto směrem, v domovech absolutně chybí, což jsem už několikrát naznačila.

Zde uvádím možnosti praktického využití, tj. návrh programu pro zaměstnance domovů pro matky s dětmi v tísní:

- kurz supervize,
- kurz etikoterapie (logoterapie),
- kurz zdravé výživy,
- relaxační kurz.

Závěr

Celá moje práce je orientovaná na aktuální problematiku matka – dítě v tísní, roli matky a její nesnadné postavení přes veškeré změny v dnešní společnosti.

K výběru tohoto tématu mne vedla jednak jistá návaznost na moji bakalářskou práci, osobní zkušenosti s výchovou vlastních dětí a také přitažlivost otázky po smyslu života a úloze ženy v širším významu.

Důvody, proč se ženy dostávají do těchto tíživých situací, u mne vzbudily zvědavost. Tyto příčiny sice vychází z dřívějšího, nedostačujícího sociálního zázemí rodiny, ale zjistila jsem, že existuje mnohem více faktorů, které mají vliv na osobnost a jednání těchto žen – matek.

Na základě analýzy dostupné literatury a poznatků z oboru psychologie jsem se snažila najít a vysvětlit příčiny zodpovědné za postavení této cílové skupiny ve společnosti. Zabývala jsem se hlavně počátkem vzniku komplexu jevů od prenatální problematiky matka – dítě, přes transgenerační přenos opakování chyb rodičů, patologické a kulturologické příčiny, a socio – kulturní okolnosti.

Vyzvedla jsem rovněž problém poznání a hledání pravdy, tj. gnozeologicky a ve smyslu porozumění vztahu člověka k sobě, ostatním lidem a k celému světu.

Pátrala jsem rovněž po tom, jak společnost, respektive instituce pomáhají matkám s dětmi v tísní. Zejména jak účinné jsou sociální a vzdělávací programy pro matky v azylových domech a jak je podporován zdravý vývoj dítěte.

Výzkum probíhal explorativní dotazníkovou metodou a formou volného rozhovoru ve třech zařízeních určených matkám s dětmi v tísní v Brně.

Cestu pomoci této cílové skupině vidím především ve vedení k optimálnímu rozvoji osobnosti této ohrožené skupiny matek s dětmi. Rovněž zastávám názor, že k tomu může přispět vedení k hledání smyslu existence pro zkvalitnění dalšího života těchto ohrožených žen – matek ve společnosti. K tomu mohou být nápomocné speciální kurzy či programy řešící tuto složitou problematiku.

Pro optimální rozvoj osobnosti klientek domovů lze využít možnosti široké nabídky terapeutických a relaxačních kurzů, kurzů správné životosprávy, přednášek z prenatální psychologie aj.

Bohužel klientky domovů jsou téměř výlučně podněcovány k získávání pouze praktických dovedností (např. hospodaření s financemi, zvládnání péče o dítě, domácnosti, aj.). Případné obohacování v duševním či duchovním smyslu zatím nepřichází v úvahu. Chybí zde zaměření na osobnostní růst a vnitřní rozvoj této cílové skupiny.

Nápravu vidím ve vzdělávání personálu cestou supervize a dalších metod, které podněcují k hlubšímu sebepoznání a seberozvoji. Klíčem k porozumění jiným, je porozumění sobě sama. Celý lidský život je založený na vzájemných interakcích, tj. vztazích. Tyto mezilidské vztahy musí být pěstovány, jelikož vzájemné porozumění je otázkou přežití nás všech.

Domnívám se, že obor Sociální pedagogika může přispět k tomuto námětu směřováním výchovy ke smyslu, což také naplňuje poslání tohoto oboru.

Například student oboru Sociální pedagogika většinou nepostoupí v hledání smyslu života, ale odchází do praxe nikoliv vnitřně proměněn (harmonizován), ale pouze teoretický připraven.

V poslední době registruji silnou propagaci a medializaci problematiky matka – dítě. Existuje velká síť zařízení pro matky s dětmi v tísní po celé ČR, a to v rámci státních i nestátních organizací. Dozvěděla jsem se rovněž, že například v lokalitě Brno – Bystrc je plánovaná nová výstavba domova pro děti v tísní.

Pokud jde o legislativní novinky, tak existuje v této oblasti určitý pokrok. Zde zmíním ještě jednou zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách a dále zákon o vykazání, který se týká násilí v domácnostech a je určitou cestou ochrany ohrožených žen a dětí.

Resumé

První kapitola mé diplomové práce je vstupem do historie dobročinné působnosti. Charitativní činnost je evidentně spojená s katolickou církví. Filantropická a lidumilná aktivita navazuje na osobnosti světců, jako např. sv. František, sv. Klára, sv. Anežka Česká, sv. Vincenc z Paula, ale také Matka Tereza z Kalkaty. O těchto průkopnicích charitativní práce a také o charitě na Moravě v této kapitole pojednávám.

Druhá kapitola řeší sociální příčiny, které mají vliv na jednání a konání žen – matek v tísní. V této kapitole se zabývám vznikem souboru příčin od prenatální a poporodní (fáze v náručí) problematiky matka – dítě, přes transgenerační přenos „připoutání“ (tj. navázání takové vazby, jakou byla připoutána k vlastní matce), patologické a kulturologické příčiny a jiné složité sociální okolnosti spojené s posláním ženy a výkonem mateřství.

Třetí kapitola je o možnostech sekundární prevence a nápravy v podobě ochranných opatření klasických i alternativních, které mohou tyto nepříznivé stavy zmírnit. Pojednávám o azylu, programové nabídce a zařazení této skupiny matek s dětmi do společnosti.

Čtvrtá kapitola je věnovaná výzkumu ve třech zařízeních pro matky s dětmi v tísní. Výzkum byl proveden explorativní metodou dotazníku a formou volného rozhovoru. Rozhodla jsem se pro kvalitativně orientovaný výzkum, který připouští existenci více realit a dovoluje porozumět smyslu vyskytujících se jevů. Použila jsem zároveň kombinaci s kvantitativním šetřením, protože poznání reality vyžaduje postihnutí zkoumaných jevů jak ze stránky kvalitativní, tak kvantitativní. Z důvodu malého počtu klientů a zaměstnanců zařízení pro matky v tísní nemohl být průzkum rozsáhlejší. V závěrech z výzkumu řeším, co chybí ženám v domově. Jak fungují programy a o jaké prvky lze nabídku rozšířit. Zajímám se rovněž o kladené nároky na zaměstnance, a jestli v jejich povolání ještě existují určité rezervy.

Anotace

Pro zdravý nebo patologický vývoj každého jedince je rozhodujícím činitelem vztah matka – dítě. Sociální a vzdělávací programy v azylových zařízeních pro matky s dětmi v tísní mohou nabídnout individuální možnost řešit jejich situaci takovým způsobem, aby nedošlo k opakování nežádoucích vzorů či patologiím, ale k optimálnímu rozvoji osobnosti matky i jejího dítěte a následného zapojení do běžné společnosti.

Klíčová slova

Humanismus, lidumilství, filantropismus, pietismus, charita, kultura, archetypy, multikultura, sociální patologie, vztah matka – dítě, bazální jistota, primární socializace, azyl, programy.

Annotation

Bonding between mother and her child is the crucial factor for either healthy or pathological development of an individual. Social and educational programs in asylums for mothers with children in distress can offer the possibility to deal with their situation individually in order to avoid relapse of unwanted pathological patterns, so that both mother's and child's character may develop optimally, and eventually, they integrate in the society.

Keywords

Humanism, altruism, philanthropy, pietism, charity, culture, archetypes, multi - culture, social pathology, mother - child bonding, basal assurance, primary socialization, asylum, programs.

Seznam použité literatury

1. BRIERLEY, J. *7 prvních let života rozhoduje*. Praha: Portál, 1996, 111 s. ISBN 80 – 7178 – 109 – 6.
2. CLARISSA PINKOLA ESTÉS, Ph.D. *Ženy, které běhaly s vlky*. Praha: Pragma, 1995, 430 s. ISBN 80 – 7205 – 648 – 4.
3. DOBSON, J. *Rodičovství chce odvahu*. Praha, 1985, 190 s. ISBN 80 – 85495 – 45 – 7.
4. DYER WAYNE, W. *Uvidíte to, až tomu uvěříte*. Praha: Pragma, 1989, 255 s. ISBN 80 – 7205 – 064 – 8.
5. EGLI, R., *Princip LOL²A*. Praha: Pragma, 2002, 146 s. ISBN 80 – 7205 – 885 – 1.
6. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80 – 7178 – 367 – 6.
7. FRANKL, V. E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 2006, 237 s. ISBN 80 – 7295 – 085 – 1.
8. HAJN, P. *Jak se píše knihy aneb lehkovážná vyprávění o vážné literatuře*. Praha: Svoboda, 1988.
9. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80 – 7367 – 040 – 2.
10. HUNGR, P. *Teorie práva II*. Brno: IMS, 2006, 100 s.
11. KOLEKTIV AUTORŮ A KONZULTANTŮ. *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, 1998, 366 s. ISBN 80–90-1647–8-1.
12. KOLÍNSKÁ, R. *Mateřská centra*. Praha: Ekon, 1995, 174 s.
13. KOHOUTEK, R. *Sociální psychologie II*. Brno: IMS, 2007, 238 s.
14. KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996, 303 s. ISBN 80 – 901776 – 8 – 9.
15. KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978 – 80 – 7367 – 383 – 3.
16. KRAUS, B. *Sociální pedagogika II*. Brno: IMS, 2007, 77s.
17. KREJČÍŘOVÁ, D. *I nejmenší děti potřebují komunikovat se svým okolím. Děti a my*. 1997.
18. LIEDLOFFOVÁ, J. *Koncept kontinua*. Praha: DharmaGaia, 2007, 174 s. ISBN 978 – 80 – 86685 – 79 – 3.
19. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál, 1995, 108 s.
20. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996, 144 s. ISBN 80 – 7178 – 085 – 5.
21. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém nebo po zlém?* Praha: Portál, 2000, 109 s. ISBN 80 – 7178 – 486 – 9.
22. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicentrum, 1989, 336 s.
23. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994.
24. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1 vyd. Praha: Grada Publishing, 2002, 128 s. ISBN 80 – 247 – 0332 – 7.
25. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada Publishing, 1997, 192 s. ISBN 80 – 7169 – 587 – 4.
26. MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Radosti a strasti prarodičů, aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada Publishing, 1997, 144 s. ISBN 80 – 7169 – 455 – X.
27. MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Počátky našeho duševního života*. Praha: Panorama, 1986, 366 s. ISBN 11 – 060 – 86.

28. MATĚJČEK, Z., LANGMEIER, J. *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon, 1981, 218 s. ISBN 01 – 070 – 81.
29. MATĚJČEK, Z., POKORNÁ, M. *Radosti a strasti*. Jinočany: H+H, 1998, 205 s. ISBN 80 – 86022 – 21 – 8.
30. NEVORÁNEK, J., ŘEHOŘ, A. *Kapitoly za sociologie rodiny*. Brno: IMS, 2004, 38 s.
31. NORTHRUPOVÁ, CH. *Žena tělo a duše*. Praha: Columbus, 2004, 716 s. ISBN 80 – 7249 – 092 – 3.
32. POKORNÝ, J. *Úspěšnost zaručena. Jak efektivně pracovat a obhájit diplomovou práci*. Olomoučany: Akademické nakladatelství CERM, 2004, ISBN 80 – 7204 – 348 – X.
33. PRŮHA, J. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, ras, a národů*. 1 vyd. Praha: Portál, 2004, 200 s. ISBN 80 – 7178 – 885 – 6.
34. PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: SPN, 1970, 115 s. ISBN 14 – 247 – 70.
35. RHEINWALDOVÁ, E. *Rodičovství není pro každého*. Praha: Motto, 1993, 175 s. ISBN 80 – 901338 – 4 – 3.
36. ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1989, 435 s. ISBN 80 – 7038 – 078 – 0.
37. SATIROVÁ, V., A KOL. *Model růstu Za hranice rodinné terapie*. Brno: Cesta, 2005, 303 s. ISBN 80 – 295 – 071 – 1.
38. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido, 2002, 142 s. ISBN 80 – 7315 – 021 – 2.
39. STANĚK, J., BRZOBOHATÁ, J. *Duchovní vývoj lidstva*. 1 vyd. Brno: AGAPE, 2002, 116 s. ISBN 80 – 238 – 8538 – 3.
40. STANĚK, J., BRZOBOHATÁ, J. *Láska muže a ženy z pohledu duševních a duchovních sil*. 3 vyd. Brno: AGAPE, 2004, 125 s. ISBN 80 – 239 – 2573 – 3.
41. ŠANDEROVÁ, J. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, 274 s. ISBN 978 – 80 – 86429 – 40 – 3.
42. TOLLE, E. *Moc přítomného okamžiku*. Praha: Pragma, 1999, 178 s. ISBN 80 – 7205 – 839 – 8.

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník pro zaměstnance domova

Příloha 2: Dotazník pro domov Na počátku

Příloha 3: Dotazník pro azylový domov

Název domova:

DOTAZNÍK PRO ZAMĚSTNANCE DOMOVA

- **Účel:** Dotazník slouží pro potřeby diplomové práce studentky IMS Brno, Bc. Agaty Havlíkové o sociálních a vzdělávacích programech pro matky s dětmi v tísní.
- **Legenda:** Odpovězte, prosím, stručně na každou otázku.
- **Datum vyplnění dotazníku:**
- **Pohlaví:** M Ž
- **Věk:**

1. Co Vás přimělo pomáhat jiným?
2. Myslíte si, že by ženám z domova pomohl hlubší náhled na smysl existence pro zkvalitnění dalšího života a rozvoj jejich osobnosti?
3. Jak pečujete o sebe, abyste si zachoval(a) zdraví fyzické i psychické?
4. Co děláte, aby u Vás nedošlo k tzv. „vyhoření“?
5. Jsou na Vás kladeny přílišné nároky, nebo existují určité rezervy?
6. Jste s něčím nespokojeni?
7. Přináší Vám tato práce uspokojení?
8. Máte ve své práci možnost zpětné vazby?

9. Myslíte si, že opakování chyb rodičů, tzv. transgenerační přenos, je nepřekonatelnou překážkou pro niterní změnu žen v domově?
10. Jaký je nejčastější vztah matka – dítě v domově?
11. Jaký užitečný kurz byste chtěl(a) doplnit k již existujícím programům v domově?
12. Co si myslíte o:
a) relaxačních metodách,
b) videotréninku,
c) supervizi (práce na sebepoznání a seberozvoji),
d) prenatální psychologii,
e) etikoterapii (psychoterapeutická metoda C. Bezděka poskytující pomoc při obnově smyslu života, respektive somatopsychospirituální rovnováhy).

DOTAZNÍK PRO DOMOV NA POČÁTKU

- **Účel:** Dotazník slouží pro potřeby diplomové práce studentky IMS Brno, Bc. A. Havlíkové o sociálních a vzdělávacích programech pro matky s dětmi v tísní. Dotazník by mohl přispět ke zkvalitnění služeb v domovech.
- **Legenda:** Odpovězte, prosím, stručně na každou otázku nebo použijte volné části papíru pro širší odpověď. Podotázky zakroužkujte (více možností) a případně připojte komentář.
- **Datum vyplnění dotazníku:**
- **Věk:**
- **Pocházím z rodiny:**
 - a) úplné,
 - b) neúplné,
 - c) náhradní (pěstounské, adoptivní),
 - d) z dětského domova.
- **Vzdělání: a) základní, b) středoškolské, c) vysokoškolské.**

1. Který z programů má pro Vás největší význam a proč?

- a) Kurz přípravy k porodu.
- b) Kurz péče o dítě.
- c) Raná péče.
- d) Kurz zdravotnictví.
- e) Kurz o sociálních dávkách.
- f) Kurz „To se doma hodí“.
- g) Kurz šití.
- h) Kurz ručních prací.
- i) Klub maminek.

2. Myslíte si, že některé z programů nabízených domovem neplní Vaše očekávání a proč?

3. Co Vám chybí v domově?

4. Chybí Vám nějaký kurz nebo program, který by Vás velmi zajímal?

5. Co očekáváte od pobytu v zařízení?

6. Co očekáváte od personálu?

7. Co očekáváte od svých blízkých?

8. Co očekáváte od svého dítěte, dětí či nenarozeného dítěte?

9. Jakou službu byste doporučila pro své dítě (děti).
10. Víte, že dítě, které očekáváte (očekávala jste) vnímá Vaši lásku, radost, smutek, strach, bolest, aj.? Víte, že máte na své děťátko veliký vliv a že je to na Vás, jestli to bude usměvavé sluníčko nebo uplakaný mrzout? Chtěla byste se o tom dozvědět více nebo Vám postačí kurz přípravy k porodu nebo kurz rané péče?
11. Co si myslíte o alternativních způsobech péče o novorozeneč, např. nošení dítěte v šátku, místo používání kočárku?
12. Myslíte si, že Váš osud je nespravedlivý a nemůžete na něm nic změnit?
13. Jste (budete) připravená postavit se na vlastní nohy po opuštění domova?
14. Očekáváte, že to za Vás někdo zařídí? Kdo? a) zaměstnanci domova, b) moji blízcí, c) nevím.
15. Jaký má pro Vás význam tíživá situace, kterou jste zažila před nástupem do domova: a) je to pro mne výzva ke změně, b) trest, c) jiné (co?).
16. Co si myslíte o odpuštění? Je to úleva pro moje: a) tělo, b) duši, c) ducha, d) celková úleva, e) já neodpouštím.
17. Co pro Vás znamená lepší život: a) vnitřní (duševní) proměnu, b) peníze, c) lásku, d) vlastní bydlení, e) jiné (co?).

DOTAZNÍK PRO AZYLOVÝ DOMOV

- **Účel:** Dotazník slouží pro potřeby diplomové práce studentky IMS Brno, Bc. A. Havlíkové o sociálních a vzdělávacích programech pro matky s dětmi v tísní. Dotazník by mohl eventuálně obohatit práci v domovech.
- **Legenda:** Odpovězte, prosím, stručně na každou otázku nebo použijte volné části papíru pro širší odpověď. Podotázky zakroužkujte (více možností) a případně připojte komentář.
- **Datum vyplnění dotazníku:**
- **Věk:**
- **Pocházím z rodiny:**
 - a) úplné,
 - b) neúplné,
 - c) náhradní (pěstounské, adoptivní),
 - d) z dětského domova.
- **Vzdělání: a) základní, b) středoškolské, c) vysokoškolské.**

1. Který z programů, na které Vás nakontaktoval nebo Vám poskytl domov (např. vzdělávací, výchovné a volnočasové aktivity, hledání zaměstnání aj.), má pro Vás největší význam a proč?

2. Myslíte si, že některé z programů nabízené azylovým domem neplní Vaše očekávání a proč?

3. Co Vám chybí v domově?

4. Co Vašemu dítěti (dětem) chybí v azylové službě a co hodnotíte kladně ve vztahu k dětem?

5. Chybí Vám nějaký kurz nebo program, který by Vás velmi zajímal?

6. Jakou službu byste doporučila pro své dítě (děti)?

7. Má Vaše dítě nějaké problémy? Řešíte je v rámci azylové služby?

8. Co očekáváte od personálu?

9. Co očekáváte od svých blízkých?
10. Co očekáváte od pobytu v zařízení?
11. Víte, že dítě, které očekáváte (očekávala jste) vnímá Vaši lásku, radost, smutek, strach, bolest aj.? Víte, že máte na své děťátko veliký vliv a že je to na Vás, jestli to bude usměvavé sluníčko nebo uplakaný mrzout? Chtěla byste se o tom dozvědět více?
12. Co si myslíte o alternativních způsobech péče o novorozeneč, např. nošení dítěte v šátku, místo používání kočárku?
13. Myslíte si, že Váš osud je nespravedlivý a nemůžete na něm nic změnit?
14. Jste (budete) připravená postavit se na vlastní nohy po opuštění domova?
15. Očekáváte, že to za Vás někdo zařídí? Kdo? a) zaměstnanci domova, b) moji blízcí, c) nevím.
16. Jaký má pro Vás význam tíživá situace, kterou jste zažila před nástupem do domova: a) je to pro mne výzva ke změně, c) trest, d) jiné (co?).
17. Co si myslíte o odpuštění? Je to úleva pro moje: a) tělo, b) duši, c) ducha, d) celková úleva, e) já neodpouštím.
18. Co pro Vás znamená lepší život: a) vnitřní (duševní) proměnu, b) peníze, c) lásku, d) vlastní bydlení, e) jiné (co?).